

Ipuiak edo kontutxoak (II)

Auspoa Liburutegia
228

SENDOA ARGITALDARIA

Ugaldetxo auzoa
Tels. (943) 49 35 51 - 49 35 52 - 49 35 53
Fax (943) 49 35 48
20180 OIARTZUN (Gipuzkoa)

Ramon Artola

Ipuiak edo
kontutxoak
(II)

1896-eko urtean Donostian

Auspoa Liburutegia
(1995)

© SENDOA ARGITALDARIA

Fotokonposaketa eta inprimaketa: ITXAROPENA, S.A., Zarautz

ISBN: 84-89080-20-S (Idazlan Osoa)

ISBN: 84-89050 19-4 (II. Tomoa)

Legezko Gordailu: S.S. 449/95

Arranoa, subea eta miruba

Arranoa etxetik
kanpoan gertatu
zan batian, zitzaion
subea an sartu;
eta lotsagabeak
nairik zerbait artu,
ume bat zion gero
jateko lapurtu.

Arranoak etxera
zanean gero joan,
ume bat palta zala
nabaitu zuben an;
eta besten bat berriz
an galdu etzezan,
zekaikinak artu ta
andikan irten zan.

Kargaturik nekoso
gabaz zijoala,
miru bat ikusirik
zuloan zegoala,
eta ezin segitu
zubelako ala,
joan zitzaion ostatu
billa beriala.

Esanaz mesede bat
egiten bazion,
ume aien din toki
emango al zion;
eta mirubak ere
nairikan egin on,
zekarren toki pixka
paltatu etzion.

Umeak an utzi ta
irten baitzan ama,
bañan sarri jira zan
berriz berakgana,
eramanaz abere
este bat zer jana,
lengo bere etxean
gordeta zeukana.

Berrizko jira ere
etzan utsa izan,
bere etxeko oia
an sartzen asi zan;
eta nola zuloan
kabitu ezin zan,
asarratutzen bera
lenengo asi zan.

Bekoki beltzarekin
mirubari esan
zion joateko andik,
traban zegola an;
eta mirubak izuz
bertan ill etzezan,
ixil-ixillik irten
ta andikan joan zan.

*Au da non esatea:
"Utzi nazu sartzen.
non gero naizen joango
zure tokik artzen;
eta naizen denboran
nai eran an jartzen,
ikusiko nazu zu
kanpora bialtzen".*

Euskal-Erria, XXII. 1890

Gizona eta arkakusoa

Gizona ari zala
belarra pikatzen,
arkakusoak zuben
an emen tentatzen;
eta ziolarikan
kolpe maiz botatzen,
etzuben lardakatu
zezan arrapatzen.

Modu artan penatzen
jardunik lanean,
belar sorta egin ta
jaso zubenean,
gertaturikan pizti
txarra bizkarrean,
paratu zion sorta
belarra gañean.

Orduban azpikoa
gertaturik larri,
erreguzka zitzaion
gizonari jarri,
esanaz karga ura
ken zeiola arri,
bestela berak lertu
bear zula sarri.

Egin bazion edo
ez ark len gaitzikan
erregutzen ziola
biotz osotikan;
beraz ezpazan ere
umeakgatikan,
arren libra zezala
gerto artatikan.

Artan gizonak ura
ikusteaz ala,
umeakgatik ama
penatutzen zala,
esan zion ark berez
barkatzen ziola,
bañan gañeko kargak
galduko zubela.

Eta ala erreguk
egin arren milla,
pizti txar saltakari
burloso abilla,
jaiki zitzaiolako
justiziya billa,
beraren kargapean
izandu zan illa.

*Gaitz egilleak ordu
segururik eztu,
berak bere buruba
jar lezake estu;
bada kulpak nai arren
gizonak barkatu,
justiziyaren kargak
lezake urkatu.*

Euskal-Erria, XXIII. 1890.

Arana eta intxaurra

Aranak intxaur zar bati esan
zion bein burla moduban,
amaika gauza alperrikako
baitzirarela munduban;
ia zertako zuben estalkai
jan ezin zeiken azala,
albait protxurik gabeko gauzaz
apaindu bear etzala.

Egiya zala erantzun zion
intxaurrak arek ziona.
bazekiela azal ezurra
etzekarrela txit ona;
bañan ark ere aitu zezala,
ezpaldin bazan ta gorra,
berak barrenen zeukala ezin
jan zeiken ezur gogorra.

*Ala, bista ta sudur onakin
izan liteke bat gorra;
bai eta ere, gorra ez izan naiz,
mutuba edo txalkorra:
bada bizierak nola joan bide
igualikan ez dakarren,
guziok gera anken batetik
degunak egin oi erren.*

Errioa eta erreka ziztorra

Errioak ezeren
gaitzik etzubela,
garbi bere bidean
segitzen zubela,
ur berri bat ikusi
zuben apartera,
loiturik nola jaisten
zan mendiyak bera;
eta nabaiturikan
zala arrimatzen,
zubela joan bidea
beraganontz artzen,
esan zion zanean
zerbait arrimatu:
“Aiskidea, ez gero
lur nerera sartu;
eztit egiten paltik
neri ur zikiñak,
zikiñetikan sortzen
baitira ta miñak”.
“Bai; ala da -erantzun
zion ur loitsubak-;

badakit eztizula
on nere kutsubak
egingo; bañan nola
ziñu au baitetan,
itsasoraño bide
au baizik eztetan,
ementxen, al dan gisan,
estu edo lasa,
alkarrekin bearko
degu biyok pasa”.
Eta ala ur txarra
onean sarturik,
utzi zuben errio
garbiya loiturik.
*Gisa ontan baikera
gu ere ibiltzen,
gaitz gaiztoak zaizkigun
denboran urbiltzen,
itzul egin nai eta
non gorderikan ez.
ezta azoteari
eskapatzen errez.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890.

Zezena eta subea

Zezen bat mendiyetan
zan beti ibiltzen,
arrapatzen zituben
pizti denak iltzen,
segitzen naitzubela
lan artan txarkeriz,
beretzat ezer protxu
gabe gaiztakeriz;
bada ala beldurrak
zeukazkila artzak,
otsoak, azeriyak,
nola katamotzak,
subeak esan zuben
ark zubela ilko,
etzala luzaro an
ala ibilliko;

eta joan ta loturik
gogor adarrean,
azkar pozoia sartu
zion sudurrean,
eta ibiltzen zana
pizti aundik iltzen,
ikusi zan txikiya-
gandikan umiltzen.
*Asko lezakela ta
ainbestez iñori
gaitzik egiten ezta
bear al bait ari:
ez sobra pantesiya
iruki indarrez,
zeren gutxi dubenak
gal lezaken errez.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890

Artalde bateko bi ardi

Beren txaola ona
zutela aldean,
ongi ziralarikan
bizi artaldean,
leku obien billa
ziran bein atera,
eta joan itzul beste
artalde batera;
bañan denbora txarrak
sartu ziranean,
ez izanikan gorde
lekurik aldean,
ezin irozorikan
elur ta otzari,
eta zirala oso
biyak galtzen ari,
damuturikan zion
batak besteari
esan baldin segitu
nai bazion ari,
lenengo arkitzean
itzultzeko era,
berriz joango zirala
lengo artaldera;

bada makurtutzeaz
artzai onagana,
barkatuko ziela
gaizki egin dana.
Bañan besteak zion
ezezkoa eman,
esanaz etzubela
nai lotsik eraman;
naiago zubela an
supritzen ibildu,
eta ez artzaiaren
oñetan umildu.
Eta ala, txit ongi
arturik joan zana,
otzak garbitu zuben
umildu etzana.
*Ezta iñor egiten
eztubenik ukik,
bada konpesatzeko
ezta bear lotsik;
gaizki egiña damuz
dubenak agertzen,
eztu merezi duben
kastigurik artzen.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890.

Errioko arrantzalea

Itsasotik arraiak
pillan erriora
sarturik, zebiltzala
ezin igoz gora,
sarearen billa zan
joan arrantzalea,
bete zezan arrai on
aiekin sarea;
bañan lagun bat topoz
egiñik bidean,
sobra denbora pasa
zuben jardunean,
eta sarearekin
zainerakoz jira,
arraiak jatxi ziran
itsaso aundira.
Segiran jarri zuben
sarea urean

bañan non aiek ziran
sartuko sarean,
allegaturik aruntz
itxas otso mota, (19)
zion sarea milla
puska egin jota,
eta lenago zana
sarearen jabe,
gelditu zan geroko
sarerikan gabe.
*Gaur egin bear danik
ez utzi bigarko,
non bera bigar eztan
agiyen biarko;
urak joan ta sareak
botatzen badira,
arrai gutxi sarean
etxerako dira*

Euskal-Erria. XXIII. 1890.

(1) *Tiburón*. (R. Artolaren oarra)

Bi errekatxoak

Errekatxo zanari
menditikan jaisten,
pasa bidea zion
arkaitz batek isten,
eta lertu bearrik
nora edo ara,
ur ura banatzen zan
alderdi bitara.
Segiran bat errio
aundira zan sartzen,
zeñetan zan joan bide
erosoan jartzen;
eta bestea sartzen
zan baztar batera,
leku txar iya ezin
zanera atera;
eta, ala zirala,
bat leku eztiyan,
trabes bea ikusten
zan kristal garbiyan,
eta bestea tarte
lokaztuban oso,
ematen zula pauso
guziyan penoso,
onek esaten zuben:
“Bañan zer da lan au?”

Ni leku oetara
zeñek ekarri nau?
Len bat izanikan gu
anaia ta biyak,
gaitubelako egin
arkaitzak bizkiyak,
zergatik bear det nik
onen gaizki izan,
edo zergatikan ez
ondo aren gisan?”
Bañan zuten patuban,⁽¹⁾
nork bere joanera
egiñik jaisten beti
bera eta bera,
bukatu zan denboran
patuen denbora,
biyak batean sartu
ziran itsasora.
*Guri gertatzen zaigu
urari zer bera,
patu dakargunaren
jabe ez baikera;
ala penaz pasatzen
dunentzat munduba,
ondoren izango du
norbaitek kontuba*

Euskal-Erria. XXIII, 1890.

(1) *Destino*. (R. Artolaren oarra)

Artzaia

Bi kaiku esnerekin
gain bera mendiyen
jeisten zala, tratuba
sal zezan erriyan,
euriyak emanikan
iritxi bañan len,
esan zuben: “Allega
nadiyen lenbailen;
estalkairikan gabe
daramat esnia,
eta ontaz gertatu
bailitzaiket mia.
Bañan ez -esan zuben
berriro segiran-;
nere esnea nola-
nai liteke eran;
utzi deiodan euri
gozoari sartzen,
ur pixka batek eztu
esnerikan galtzen;
ortaz nere tratuba
zait ugarituko,
eta diru geiago
det beraz artuko”.

Bañan ala iritxi
zanekoz errira,
ardi esne lodiya
ur zitzaion jira:
eta zuben denboran
jarri plazan saltzen,
eta zanean asi
jendea azaltzen,
denak jardun zitzaizkan
esaten ark ura
zubela eta esne
txarra zala ura;
eta non ustez bear
zuben irabazi,
iñork etzion tanto
bat ere erosi.
*Esan oi diran denak
eztira gezurrak,
maiz baitira gertatzen
modu ontan zurrak;
euskarazko esan zar
batek dion gisan,
zurraren poltsak zulo
bi oi ditu izan.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890

Otsoa eta zakurra

Otsoak urrutira
bere zulotikan
ikusirik zakurra
eguzkitan lotan,
iruritu zitzaion
zegoala illa,
eta segiran joan zan
jankai aren billa:
eta belarritikan
arturik segiran,
zeramala zulora
zezan gero an jan,
zakurrak, zalapartan
altxarikan, ekin
zion esanaz: “Zer dek
ik emen nerekin?”
Eta otsoak, ura
ikusteaz ala,
bizirik eta oso
indartsuba zala,
esan zion: “Ez artu
egin au gaitzera,
ni naizen tokiyan zu
galduko etzera;
bada nola luzaro
eguzki berotan
zeunden, nonbait aztuta
geldituba lotan,

nai zinduztan eguzki
berotik atera,
eta eraman leku
preskogo batera;
ni ez bainaiz zure gaitz
ustean ibi ldu,
ezpada ez dezazun
min txarren bat bildu”.
Eta ziolarikan
zakurrak igarri
gezurra zula esan
bere edergarri,
alaz ere “Eskerrik
asko” zion esan,
an borrokarik artaz
moldatau etzezan;
eta biyak ziarka
alkarri begira,
ziran andik nor beren
tokitara jira.
*Aundiyak aundiyari
kozkarik eztiyo
egiten, naiz arkitu
biyak txit seriyo;
txikiyakin okertzen
badira aundiyak,
orduban dira kontuk
eta komeriyak.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890.

Auntzak

Etzutela jan gabe
ostu puntik uzten,
auntzak baztar guziyak
larrutzen zituzten;
eta baztar beraren
jabeak, mindurik,
maiz botatzen zituben
bizardunak andik.
Artaz auntz bati jaio
zitzaion burura
tranpaz engañatzea
nausi etsai ura;
eta mozturik bizar-adarrak
ondotik,
eta otso larru bat
arturik gañetik,
joanik jabeagana
esan zion: “Jauna,
nik zuzenduko diot
darabillen lana;
utzitzen badit bere
lurretan ibiltzen,
nik jardungo det ango
bizardunak iltzen;
ni naiz otso gaiztoa,
etsaia aiena;

nik garbituko diot
bere baztar dena”.
Eta ura aitzeaz
pozturik jabeak,
utzi ziozkan libre
goiak eta beak,
esanaz arengana
fiyatutzen zala,
eta ark auntz angoak
akaba zitzala.
Artan joan zan otsoa
mendira segiran,
bañan auntzakin bera
bat egiñikan an,
pozez otsoa denak
zutela erdiyan,
lasai segitu zuten
gero pikardiyan.
*Au da zalantzaririk
bear dala artu,
ondo bear zaiola
nor- dan begiratu;
itxupetan fiyatzen
danak nomairekin,
gal lezakela bere
buruba arekin.*

Euskal-Erria. XXIII, 1890.

Azariya, olloak eta txerriya

Azari lotsagabe
zar bat baserriyan
sartu zan ollo billa
gabaren erdiyan;
eta guriyena zein
zan begiz jotzen an
zebillela, artu ta
itzul egin zezan,
txerriyak sartu zizkan
ortzak zankotikan,
eta nola etzion
egin ark onikan,
zizpuru bat emanaz
ziyon txerriyari
esan: “Zein zera emen
zu, petral txar ori,
modu ontan eltzeko
zankotikan neri?”
Bañan non ezer zion
erantzungo ari,
txerriyak zanko ura
ortzetan zeukala,
asi zan kurrinkaka
gogor beriala;
eta piztiyak ura
ikusteaz ala,
eta argandik ongi
irtengo etzala,

esan zion: “Ez egin
orlako kurrinkik,
etzazula atera
arren emen kinkik;
gu alkarren etsaiak
bein izan ez gera,
eta ixilxiago
konponduko gera”.
Bañan txerriyak sarri
ollo lo zeudenak
esnatu ta asirik
kakaraka denak,
jaiki erain zituzten
etxeko guziyak,
eta arturik makil
tzar bat nagusiyak,
eta billaturikan
azari lotuba,
an izan zan bizkarra
ongi berotuba.
*Lapurrak ditu oso
alderdi txikiyak,
ezin iruki alde
denetan begiyak;
ditubelarik berak
azkazal zorrotzak,
berari nornaik saurtu
oi diozka ortzak.*

Euskal-Erria, XXIII. 1890

Astoa eta otsoa

Astoa arrantzaka
aztalka lurrean
jostatzen zala mendi
baten egalean,
otsoa aruntz joanik
arrantza soñura,
billatu zuben asto
tronpetero ura,
zeñek begik itxita
baitzebillen ala,
zilipurdika ero
bat ziruriyela;
eta arrimaturik
belarrira, esan
zion ala norbaiti
deika ari al zan.
“Ez; eztiot nik deitzen
arrantzaz iñori
-erantzun zion-; pozez
naiz kantari ari;
aurten aboztu ona
dala det jakindu,
eta poz onenak nau
onela arindu”.
“Ala dek -esan zion-,
txit dek urte ona,
aurten gizenduko dek
len plako dagona:
kanta zak, kanta berriz,
kantatu zak lasa,

nik eramango diat
ederki konpasa”.
Eta begi bat erdi
irikirik ontan,
astoak otso zarra
zuben ikusi an:
eta izuturikan
an ikustez ura,
estura artan jaio
zitzaion burura,
ark lasai kantatzeko
agindu ziola,
eta kantari ari
obeko zubela;
eta ala berriro
asirik kantari,
zala aztalka eta
arrantzaka ari,
otsoak zuben bere
artean esaten:
“Laster asiko nauk ni
i ito ta jaten.
Ai lasaitzar aundiya
gizarajotzarra,
eztiat gaizki iri
egiten nik farra”.
Eta ura esanaz
algara begira
zegoala, emanikan
astoak bi jira,

otso zarra ostikoz
tripapean jota,
zuben goitikan beko
errekara bota.
*Burlatu ta nairikan
ito otso zarrak,*

*astoak bera il ta
zizkan egin farrak;
ez artu ezerezak
ezerezagotzat,
onek balio beza
gure leziotzat.*

Euskal-Erria, XXIII. 1890.

Otsoa eta akerra

Otsoak ikusirik
mendiyan akerra,
gaixoari segika
egin zion gerra;
eta luzarotxoan
ibillirik ala,
igeskakoa ezin
eskapatu zala,
bere zoramenean
errio batera
salta zan, nairik beste
aldean atera;
bañan ez jakiñikan
gaixoak igari,
sarri zuben itoko
zala an igarri,
eta berriz jirarik
lengoko aldera,
al zuben moduban zan
irten legorrera.
Otsoari au esan
zion beriala:
bertatik bere mende
gelditutzen zala;
bañan arren ta arren
etzezala ill an.

ezpada beste leku
bat gordekogoan,
amak etzizan aren
ezurrak ikusi,
etzedin aren penaz
ama gero bizi.
Otsoak ez arturik
itz ura gaitzera,
eta zijoazela
beste lur batera,
bidean billaturik
zulo bat aundiya,
akerrak esan zion:
“Ona, nagusiya,
nai banau ill, jateko
leku egokiya,
ni oso ezkutatu
niteken tokiya;
ia begira beza
barren-barrenera,
ezurren gorde leku
ona al dan bera”.
Eta luzaturikan
bere lepo tzarra,
begira zan denboran
jarri otso zarra,

atzetik adarrakin
ipurdiyan jota,
zuben jira-bueltaka
goitik era bota.
*Umilla dana ere
bada estu artzen,.*

*zernai gauzetara da
umil ura jartzen:
ala onenak ere
eman ezkeroz min,
zer egin lezakean
ez derike jakin.*

Euskal-Erria, XXIII. 1890.

Tximuba dantzarako sala aundiyan

Sedaz apaindurikan
zebilela dantzan,
iñork ezagututzen
etzubela nor zan,
bat-batez begiraka
jarririkan gora,
salta zuben argitei (1)
zintzillikakora,
eta an komeriyak
asirik egiten,
bere ibillerakin
parrak eragiten,
arropak zu artubaz
zebilela ala,
iraulkan dantzan txoro
bat ziruriyela,
alako batez goiko
lokarriya autsi,
eta goiz bea zuben
jo argi ta guzi;
eta itzaldurikan
ala argi denak,
illunpean zituben
utzi an ziranak.

Galdeturik orduban
batek ura nor zan,
goiz bea jo zubena
tximuren bat al zan,
erantzun zien, ura
zubeneko esan,
nor izango zan bada
tximuba ezpazan;
nork bestek aruntz ala
saltatuko zuben,
eta alako lanak
egingo zituben;
eta denak, esanak
tximu txar bat zala,
ziran joan, illunpean
utzirikan sala.
*Au da, batek dakarren
berezkiko griña
gaitz baitala kentzen, naiz
egin alegiña;
tximubagatik esan
oi dana erderaz:
mona izango dala
naiz apaindu sedaz.*

Euskal-Erria, XXIII, 1890.

(1) *Araña*. (R. Arlolaren oarra)

Asto zuriya eta asto beltza

Mendiyan ikusirik
alkar apartera,
eta bildurik biyak
zelaitxo batera,
zuriyak esan zion
beltzez jantziyari:
“Ai zer poza zaidan gaur
igarotzen neri,
jantzi mudatuko bat
billatzeaz emen!
Bada gure aldean
ez orain ta ez len,
ezta ikusi izan
zuriyak besterik,
eta ezta espero
ere ikusterik;
ala gogaitutzen nau
ni an bizitziak,
beti zuriyak baizik
ez ikusitziak;
eta det nik egunen
batian igasi
egingo, beltzak diran
tokin nadin bizi”.
“Ala da -esan zion
besteak orduban-;

desberdin bizi gera
guziok munduban;
guri gertatzen zaigu
kontu ori bera:
zuririk bat ez gera,
denok beltzak gera;
eta ni ere bizi
naiz asperturikan,
pozik eskapatuko
nukela andikan”.
“Orduban egin zagun
segiran trukara
-esan zion besteak-:
zu orruntz, ni ara”.
Eta artapendurik
biyak itz arretan,
trukara egin zuten
egun artan bertan;
bañan sarri baitziran
oartutzen asi,
etzirala lenago
bezin lasai bizi,
maiz oroitzen baitziran
umeaz ta amaz,
anaiaz eta beste
lengoko lagunaz;

bañan jiratzen nola
ez baitzan txit errez,
zeren lenaz jarriyak
zeuzkaten beldurrez,
alaz ere nork bere
aldetik igasi
egin naiean sarri
ziran biyak asi;
bañan beren jabeak
ikusirik ala,
dantzan kutizi utsa-
gatik zebiltzala,

estaka banarekin
irtenik bidera,
izan zuten kostillak
berotzeko era.
*Onek erakusten du,
astoaren gisan,
kutizioso asko
oi gerala izan:
kutizi utsagatik,
beste bide gabe,
maiz egin oi gerala
zenbait gaitzen jabe.*

Euskal-Erria, XXIV. 1891

Beorra eta otsoa

Beorra amildurik
aldapadak bera,
zilipurdika joan zan
erreka batera;
eta ito ez ito
urak zeramala,
otsoak ikusirik
menditikan ala,
salta ta joan zitzaion
bere baztarrera;
eta nairik jateko
urtatik atera,
isatsetik tiraka
zitzaiola ari,
kopetean ostikoz

kolpe bat berari
emanikan beorrak,
bota zuben bertan;
eta artaz otsoa
itorikan urtan,
biyak zituben urak
andikan eraman.
*Otso zarra mendiko
eiztariya bazan,
arrantzara zertako
erriora joan zan?
Mendiko eiztariyak
dira mendirako,
eta arrantzaleak
berriz urerako.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891.

Kirkirrak eta igelak

Nola kirkirrak ala
igelak kantari
ziralako egiñal
guziyan maiz ari,
kejak joan zitzaiozkan
legoi erregeri,
ain gogor kantatzen ez
uzteko aieri;
eta ontzat arturik
erregeak ura,
eman zioten urte
beteko denbora,
lur ura libratzeko
irteteko andik,
aren mendean ziran
alderdietatik.
Bañan nola ibai bat
pasa bear baitzan,
eta an pasatzea
kirkirrentzat gaitz zan,
alaz ere denboraz
zezaten pasatu,
zubi bat egitea
zuten an pentsatu;
eta arturik lagun
egiteko lanak,
oso zubi egille
onak armiarmaak,
utzirik kantak eta
kanta kontuk oso,

zioten denak gogor
lanari eraso.
Igelak ezertara
saiatu etziran,
non beren indarretan
piyatzen baitziran,
esanaz: "Gu igari
dakigunak gera,
eta noiznai ur ortan
pasako baikera".
Bañan azken eguna
iritxi zanean,
eta denak urtara
sartu ziranean,
bukatuba zegola
ordukoz zubiya,
etorririk ur-alde
bat izugarriya,
kirkirrak ziran pasa
zubiyan eta joan,
eta igelak urak
zituben eraman.
*Onek erakusten du
langillea danak
geldi beren egingo
ditubela lanak;
bañan bada alperra,
naiz azkarra izan,
gertatu litekela
igel aien gisan.*

Euskal-Erria. XXIV, 1891

Bi zakurrak

Biyetan txikiyenak
bi belarrik motzak
zituben, bañan oso
letagin zorrotzak;
besteak letagiñak
onak etzituben,
bañan oso belarri
ederrak zituben:
eta ala zirala
gertatutzen biyak,
bein topozturik, zion
belarri aundiyak
esan, pasatzekoan:
“Agur, lagun zarra;
eztaramak kaskezur
ori gauza txarra.
Zein merkatutan saldu
dituk belarriyak,
bat beren iretzako
gorde gabe, biyak?
Eltze kirten gabe bat
dirurik buruban,
ai zer gauza ederra
abillen munduban!”
Eta besteak, ura
penaz aitu arren,
nola ustez ark ainbat
indar etzekarren,
etzion nai izandu
itzikan erantzun,

ixill-ixillik zion
esan dena entzun.
Bañan alako batez
azpitikan gora
begiraturik ari
parrezko abora,
ikusi zion arma
onik etzubela,
ortzadura guziya
galduba zubela,
nonbait lenaz borroka
asko egiñetan,
eta ontaz eldurik
aundiyari bertan,
asi ziran borroka
oso gogor biyak,
eta itsatsirikan
agiñak txikiyak,
aundia ezin elduz
zan artean ari,
belarriyak atera
zizkan aundiyari.
*Txikiya gelditu zan
ortz ederren jabe,
aundiya ortzik eta
belarririk gabe;
irakurtze onek du
kontu au esaten,
panparroi burlosoak
entendi dezaten.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891

Katuba eta txakurra

Katubak atxaparra
eltzean sartu ta
atera lukainka ta
ortzetan artuta
zeramala, etxeko
txakurrak galdetu
zion nondikan zuben
jankai ura artu;
zeñi erantzun zion
eltzekoa zala,
eta iguala beste
bat ere bazala;
ark buruba sartuta
ortzakin atera
zubela, eta egin
zezala lan bera.
Eta txakurra joanik
sinisturik ala,
eltzea irakiten
gar gar gar zegoala,
eta begiramenik
ezer para gabe,

presaz egin nairikan
lukainkaren jabe,
kolpez muturra sartu
zuben an eltzean,
bañan non billatuko
zuben iguala an,
muturra kiskali ta
dar dar eltzeari
eragiñik, eltzea
baitzuben irauli;
eta saldaz berriro
errerikan bera,
zan itzul karraxika
kanpora atera.
*Tontoa asko aldiz
du abillak galtzen,
dalako bere esan
paltsotara jartzen;
ala, tontok begik
bieitu argitu,
ez dedin txakurraren
gaiean arkitu.*

Euskal-Erria, XXV, 1891

Azariya eta olloak

Oллоaren etxera,
bere pikardiyari,
joanikan azeriya
gabaren erdiyan,
dunba danba atea
kolpatzen asi zan,
ollo lotan zeudenak
esna erain zitzan;
eta leiora joanik
bat lo etzegona,
otsegin zion: “Nor da
atean dagona?”
“Ni naiz -erantzun zion
boza mudatuta-;
mugi zaitezte azkar
etxeak su du ta;
ate zulutik dira
nabaitutzen garrak,
denok sarri zerate
kiskali bearrak”.
Eta ura aitzeaz
ollo leiokoak,
jaiki erain zituben
beste lotakoak;
eta izuz utzirik
lo toki berenak,

zebiltzala muturrak
autsi naian denak,
ollarrak bati esan
zion: “Nor da bian?”
“Azeri bat -erantzun
zion- da atian”.
“Orduban esan zaizu
azeri jaunari,
ez dedilla alperrik
ate joka ari;
olloak aspaldiyan
denak lo daudela,
eta ni ere aien
gisan lo nagola”.
Eta ura esaten
aiturik betikan,
su kontubak laja ta
gorde zan andikan.
*Onek erakusten du
kolpeko izuba,
ageri dan bezela,
dala txit pisuba;
bañan ura pasa ta
gogor bada jartzen,
ark diola izuba
besteari sartzen.*

Euskal-Erria, XXIV. 1891.

Astoa

Onek etzubelarik
nekezkoa lana,
gutxi zioten ere
ematen zer jana;
eta ala zalako
gose samar bizi,
bein zuben egin bere
etxetik igasi.
Serbitzen jarririkan
txit urruti andik,
an zituben billatu
mudantza txit aundik:
zer jana nai ainbeste
izaten baitzuben,
baña nekea ere
neurri artan zuben:
egun guziyan etzan
lanetik gelditzen,
egur karreo zuten
beti erabiltzen;
azpazan pizkor asten
esatean arre,
nagusiya jaikitzen
zitzaion asarre;
eta ala, pausoa
laburtzen bazuben,
makillazoa aren
truk gañean zuben:

nola zeraman egur
lerdena berekin,
kostillak berotuzten
ziozkan arekin.
Eta astoak gauza
ikusteaz ala,
len bañan gaizkiago
askoz bizi zala,
esan zuben: “Lenago
kontentu ez nintzan,
gaizki bizi nintzala
kejatutzen nintzan;
bada orain norabait
mugitutzen banaiz,
an igual gaizkiago
berriz izango naiz;
eta nola ez dagon
bizitzerik lasa,
naiago ditut emen
nere penak pasa”.
*Au da ispillutxo bat
argiro dagona,
onetan dedin jarri
begira gizona,
ikusi ditzan bere
barreneko penak,
eta beste alderdi
askotan daudenak.*

Euskal-Erria. XXIV. 1891

Ur olloa eta igela

Ur olloari galdez
jarri zan igela,
nola bian ta goian
ibiltzen zan ala;
noiznai ikusten zala
ur pean gordetzen,
nola noiznai aidean
ederki egatzen;
eta erantzun zion
ur olloak ari,
segitu nai bazion
aurrera berari,
eramango zubela
berekina aidean,
eta egan ziola
erakutsiko an;
eta ura aitzeaz
pozturik igela,
goitituzeko prest zan
jarri beriala.
Orduban ur olloak,
anketikan bera
arturik, zube n putzu
zulotik atera;
eta zintzillik buruz
bera zeramala,
goititu zan denboran,
zion berak ala:
“Guri-guriya dago
preso dakartana,

onek badauka ordu
beteko zer jana;
gorago igotzean
utzirik erortzen,
ikusiko det bea
jota porrokatzen;
eta an egingo det
nere otorduba,
jan on bat egiteko
bainuben orduba”.
Eta ura esanaz
goititutzen zala,
jankai on artaz baizik
oroitzen etzala,
gabiraba sarturik
zart bere gañera,
zarpaz lotu zituben
igela ta bera;
eta ezkutaturik
segiran andikan,
etzan geroztik jakin
beren berririkan.
*Ur olloak zuben nai
izandu gaitz egin,
bañan tiroak zion
eiz ura utsegin;
askok, paltsiyan galdu
nairikan auzoak,
beren kontra ematen
dituzte pausoak.*

Euskal-Erria, XXIV. 1891

Azeriya eta trikuba

Alkarren lagunkidan
biyak bein basoan
zijoazela, ziran
erori lazoan;
eta artzai bat andik
pasatutzen zala,
ikusirik an preso
bi piztiyak ala,
zigor bat segiruban
billaturik bertan,
bere arekin biyak
zatitzen asi zan;
bañan geiena zuben
azeriya jotzen,
oni zion bizkarra
gogorki berotzen;
eta, au ezin gordez,
trikubarengana
arrimatzen zan, bañan
an ere zan lana,
arantza zorrotzakin
baitzuben zulatzen,
eta korputz guziyan
min zubela artzen;
erdi negarrez zion
esan artzaiari
ez ainbeste kastigu
emateko ari;
trikubak ainbat kulpa
ark ere zubela,

eta trikurik ala
jotzen etzubela.
Zeñen erantzun zion
baietz, ala zala;
biyak kulpa berean
gertatzen zirala;
bañan arrek orduban
ematen zizkanak
baitzirala pagu lan
len egiñarenak;
trikubagandik kejik
izaten etzala,
kulpa zubena beti
azeriya zala;
ark baitzube la beti
gaizkirako griña,
ura zala tranposo
gaitz asko egiña.
Eta libre utzirik
an triku umilla,
azeriya izan zan
zigorpean illa.
*Onek erakusten du
nor zer dan len izan
gainduko dala gero,
piztiyaren gisan;
egin badu lenaz lan
txar edo onikan,
neurtutzeko eztala
.faltako kanikan.*

Euskal-Erria. XXV. 1891.

Artza eta lapurrak

Artza dantzan jarriaz
zerbait diru biltzen,
erriz erri zan bere
jabea ibiltzen;
eta bein zijoala
batetik bestera,
gabaz allegaturik
baserri batera,
gau artarako zuben
tokiya eskatu,
eta nola etzien
eskerik ukatu,
sartu zan barrenera
bere artzarekin,
bañan kontubak ziran
ondoren onekin:
jarri ziran pentsatzen
beraren tokiyaz,
gau artan etzateko
bear zuben oyaz;
eta ez irukirik
leku egokirik,
etxean artzarentzat
moduko tokirik,
zerriya kendurikan
zegon tokitikan.

an sartu zuten, guri
egin zezan lo an;
eta gabaz lo bete
betian zegoala,
nonbaitetik portunak
emanikan ala,
lapur bi ziran etxe
arretara sartu,
nai zutekenak ango
zerriya lapurtu;
eta ustez joanikan
bere lo tokira,
ziran an zegoalako
sartu biyak eira;
eta batek zakarki
esnatu etzezan,
zion gilbor berean
igurtziyaz esan:
“Zer potxoloa zauden,
adiskide ona!
Ez dirurizu zuk maiz
goseak agona”.
Eta ura esanaz
soka lepotikan
jartzen ari zirala,
artzak, lotatikan

jaikirik, eldu zien
zarpakin biyari,
eta otsegiñikan
etxeko jaunari,
entregatu ziozkan
aiskide bi onak,
pasaportetik gabe
zebiltzan gizonak.

*Esaera zarretan
begira dezagun,
guk ere bide txarrik
artu ez dezagun;
ez ille eske sartu
iñoren tokira,
ezpadegu nai andik
muskildurik jira.*

Euskal-Erria. XXIV, 1891.

Kamelluba

Au berez oso jibosoa ta
molde gabea izanik,
ederragorik munduban uste
etzuben uste bat zanik;
otsoagatik esaten zuben
itsusi puska bat zala,
leporik jira ezin zubena
litxarrero bat baitzala;
astoagatik baldar bat zala,
belarri luze ta guzi,
eta tontoa bere igualik
etzala beste ikusi;
artzagatikan berriz zubela
korputz trakets ta zatarra,
muturra oso itsusiya ta
jenioz zala zakarra;
eta onela guziakgatik
zubela beti zer esan,
bera ederra zala ustean
panparroikiro bizi zan.
Bada onela zala eta bein
bere joaneran mendiyen,
bide zior bat pasa eziñik
oso irrisku aundiyan,
arkitzen zala artu naiean
beste bide bat ohea,

anka batekin irrist egiñik
jo zuben mendiz goi bea;
eta kolpeaz gelditurikan
zentzu gabe ill moduban,
gisa arretan egon zan korde
gabe iru lau orduban.
Aldi txar ura etzanta egin
eta kontura zanean,
bere buruba arkitu zuben
zutik ur eskin batean;
eta ur artan ikusirikan
erreñu bere iguala,
sinistu zuben erreñu ura
animaliren bat zala;
eta begirik ezin zubela
ura ikusi ta jira,
esan zuben: “Ni non nabill emen?
Ni zeri nago begira?
Gure lurretan ezta ikusten
modu ontako gauzikan.
animalirik orren zatarrrik,
orren itsusi puskikan;
bere burubak diruri eltze
bat belarririk gabea,
eta lepoak uztai oker bat,
korputz neurriyan du mea:
gañera berriz konkorra dauka,
jiba du eta aundiya,
orren bizkarrak dirudi dala
Akelarreko mendiya”.
Eta onela egon ondoren
begira zangar zar ari,
“Aiskidea, zu, nor zera? -zion
galdetu gero berari.
Bañan erreñu bereak nola
etzion ezer erantzun,
“Ba, au gorra da dudikan gabe
-bere artean esan zun-,

falta geiago ditubenikan
danik ez nuke esango,
munduban patu gaiztogokorik
ezta beste bat izango”.
Eta aupean oek esanaz
asi zanean mugitzen,
ikusi zuben animala ark
ere ziola segitzen;
eta zain txarrak emanik artaz
proga gisan zan gelditu,
eta besteak ere etzuben
ankik aurrera mugitu;
arretaz oso sinisturikan
ura erreñu bat zala,
ark an ikusten zubena bere
itxura baizik etzala,
esan zuben: “Ai! Patu txar nerez
ni neroni naiz gauz ori,
nerau zer naizen kontura ez naiz
orain artean erori;
falta guziyak gañean dauzkat,
au da martiri gogorra,
gelditzen zaidan poza bakarrik
da ez naizela ni gorra”.
*Burlosorik aundinak
burlagarrik izan
oi gera, kamelluba
gertatu zan gisan;
gerok izanik jiba
klase denen jabe,
ez baikera pasatzen
burlik egin gabe.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891

Tximuba eta astoa

Tximuba zijoala
gazta on batekin,
bidean topoz egin
zan astoarekin;
eta ikusirikan
negarrez zegoala,
esan zion zer zuben
malkazturik ala.
Astoak anka zion
altxa segiruban,
esanaz zerbait sartu
bai tzitzaiola an;
eta alako miña
zubela sentitzen,
etzala mugitzia
andik atrebitzen.
Tximuba kupiturik
ikusteaz ala,
esan zion segiran
saiatuko zala
zer zeukan billatutzen
edo ateratzen,
luzarogoan egon
etzedin penatzen;
eta gazta lurrean
utzita, berari

eldurik zankotikan,
an baitzala ari,
zeukan arantza puska
atera eziñik,
noizik bein galdetubaz
artzen zuben miñik,
atera zionean
esan zion: “Orra
kanpoan degu zure
arantza gogorra”.
Eta ura esanta
bere gaztagana
makurtu zan segiran,
bañan o zer lana!
Ura arantza ezin
aterarikan an
ari zan bitartean,
astoak zion jan.
*Tximubak miña kendu
asto lasaiari,
lanaren truk lasaiak
gazta jan berari.
Zer liteke espero
lasaiarengandik?
Gauza zuzenik edo
onik ez iñondik.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891.

Akerra eta otsoa

Akerra zala beti
beldurrean bizi,
ezin egiñik otso
zarrari igasi ,
Jupiterri zitzaion
erreguzka jarri,
arren truka zeizkala
adar aiek arri;
nai zituzkela aundi
bi zezenarenak,
nola indarrak ere
igual berarenak;
eta ontzat arturik
entzuten zegoanak,
graziz eman ziozkan
eskatu zizkanak.
Bada osaturikan
bere kutiziya,
berekin zekarrela
naikera guziya,
irten zan baserritik
zezenaren gisan;
bañan ozta jankaia
bazkatzen asi zan,
ikusi zuben otso
zarra urrutira,

eta dardar jarririk
berari begira,
esan zuben: "Zertako
ditut nik adarrak,
eta zezen aundiak
dituben indarrak,
oek izan ta falta
bazait balorea?
Ai au zori gaiztozko
suerte nerea!"
Eta asi zanean
otsoa argana,
non bera saltako zan
otsoarengana,
izutu ta itzuli
asirik negarrez,
etzuben baserriya
arrapatu errez.
*Eskatu al guziyak
eman arren bati,
zer eskatuba zaio
geldituko beti;
ala, gure kontuko
akerraren gisan,
gustoz osatzen danik
ez derike izan.*

Euskal-Erria, XXIX, 1891

Tximuba, azeriya eta otsoa

Tximubak lapurtuta
gazta bat guriya
zeramala, topoz jo
zuben azeriya:
eta gaztagatikan
okerturik biyak,
indarrez kendu zion
gazta azeriyak.
Tximuba segiran zan
joan otsoagana,
kontatutzero zer zan
egin zion lana;
eta otsoak zezan
justiziya egin,
biyari zien bere
aurrera otsegin.
An kargu arturikan
azeri zarrari ,
zertan gazta atera
zion tximubari,
“Jauna -erantzun zion-,
nik diot atera,
jabea gaztarena
etzalako bera”.
“Bai, jauna -esan zion
tximubak orduban-:
gazta kendu dirana
neronena nuban;

txabola txar bateko
leiotik det artu,
eta ala gaztikan
eztet nik lapurtu”.
“Eta ori ez al da
gazta lapurtzia
-esan zion otsoak-:
leiotik artzia?
Ia zuaz orrekin
artzaiarengana,
ia esan zaiozu
eztala arena.
Bañan ez; falta dagon
ezkerroz egiña,
zuzentzero biegu
egin alegiña.
Biyok zeratelako
igualtxu portatu,
gazta bear dezute
erdi bana artu;
bañan ezta onekin
bukatzen guziya;
nola naizen ni juez
edo justiziya,
berriro ez dediyen
lapurretik egin,
eta kulpa dubena
kastigatu dedin,

ematen det bertatik
nere sententziya,
egin dezazutela
gaur penitentziya;
presondegiyan biyok
sarturik segiran,
zautela biyok bigar
eguardi arte an;
eta bestela gaztak
balio dubena
ematearekin gaur
oso neri dena,
segiran litekela
zuzendu kontuba,

barkatuba izango
dala pekatuba".
Bañan nola sosikan
biyak ez baitzuten,
otsoaren mendean
gazta utzi zuten.
*Espillu ontan ongi
begira dezagun,
onekakopausorik
eman ez dezagun;
batek bere ustean
naiz ondotxo jakin,
gertatu bailerike
pizkorragoakin.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891

Artza eta otsoa

Artzak zanko bat preso
zeukala zepoan,
otsoari otsegin
zion zeikion joan,
esanaz arrimatu
zedilla argana,
ark emango ziola
txit gustoko lana:
an arkitu zubela
oslankai (1) eder bat,
ederragorik iñon
ez baitzana anbat;
“ara bera”, kalkatu
zeiola eskiña,
eta aituko zula
zeñen soñu fiña
joko zuben; etzala
alakorik aitzen,
aitzen zuben guziya
dantzan zala jartzen.
Bañan otsoak sarri
igarririk zer zan,
nola soñu jotzeko
oslankaia etzan,
artzak zeuzkazkiela
estutasun aundik,

ark txantxaz libratzea
nai zukela andik,
eta nola naiago
zuben au iltzea,
eta ez gero bere
kontra ibiltzea,
jankai billa noranai
lotsik gabe joanaz,
beretzako txit onak
ziran gauzak janaz,
esan zion: “Ai, nere
aiskide aundiya!
Biotz nerea penaz
urtu zait gaur iya;
bi seme nituben ta
bat gaur bertan zait il,
eta neroni ere
oso gaizki nabil;
ala, ezin nezake
gaur nik jo soñurik,
ezin kalka nezake
oslankaien oñik”.
Eta artza penatzen
utzirik zepoan,
zan maiz txistuz begiyak
bustiyaz andik joan.

*Gurekin ere maiz da
gertatzen au bera,
ez alkar salbatzea
irukirik era:*

*nor geren artekoen
aiskide ezkerera,
lau ankakoak bezin
baldarrak baikera.*

Euskal-Erria. XXIV. 1891

(1) *Instrumento de música.* (R. Artolaren oarra)

Tximuak

Euristalak (1) saltzera
gizon bat ferira
zijoala, zegoala
tximu bat begira,
onek, gordeka presaz
jatxirik menditik,
lapurtu zion euri-
estal bat mandotik;
eta bere arekin
itzul zijoala,
topoz egiñik lagun
bi an beriala,
esan zien: “Ara nik
emen gauza ona:
euristala, gizonak
ibiltzen dutena”.
Eta gustaturikan
lagunari ura,
bertan segiran jαιο
zitzaien burura
lapurtzea beste bi
ere modu artan,
berriro mandozaia
an pasatzen bazan;
eta, artan zirala,
emanik euriyak,
bik zabaldu zuten ta,
kirtenetik biyak

elduta zeukatela
aize bat sarturik,
eta ark azpitikan
aidean arturik,
igo zuben bi tximuk
zintzillik zitula,
eta zan itsasora
joana izan ala.
Orduban azpitikan
begira zegonak,
esan zuben izuz: “Ai!
Adio, lagunak!
Izan litezke euri-
estalkaiak onak,
bañan tximubak nola
ez geran gizonak,
orlako gauzik ezte
nai orain neretzat;
etziran konpitiak
egin astoentzat”.
*Onek erakusten du
kontu aundiz jakin
bear dala ibiltzen
zenbait gauzarekin;
guretzat ere denak
eztirala onak,
ongi begiratzeko
gauzari gizonak.*

Euskal-Erria, XXIV, 1891

(1) *Paraguas*. (R. Artolaren oarra)

Arbola eta arrosa

Arbolak inguruban
zeukan arrosari
esan zion: “Adartxo
bat ortikan neri
luza zadazu, lotu
dezadan gerriyan,
arkitu nadin beste
itxura berriyan;
uztai zaitia nere
gorputz ederrian,
or egon gabe zauden
bezela lurrian;
grazi geiagoz zera
emen agertuko,
eta bidez ni nazu
berriz edertuko”.
Eta gustaturikan
ura arrosari,
segiran zion bota
besoa berari.
Ala joan zan edertzen
arbol lirain ura,

gustatzen zan moduban
txit bere itxura;
bañan ainbesterañon
zan lorez estutu,
edo lore arantzak
lotu zuten estu,
abiatu zitzaion
estutzen asnasa,
etzubela artutzen
bear bezin lasa;
eta asirik ere
ostoa igartzen,
martiri lorepean
ikusi zan iltzen.
*Gazteak begiratu
ispillu onetan,
egon gabe denbora
joanean penetan;
edertasuna bañan
len da osasuna,
au da billatu bear
degun ondasuna.*

Euskal-Erria. XXV, 1891.

Bi katu eta mika

Kaiola bat egonik
egaztiz betea,
bi katuk nai zioten
iriki atea;
eta artan zirala
estu ari biyak,
askatzearekin bat
ateko ziriyak,
gertatu zitzaioten
inguruban mika,
eta eraman zien
zeukaten birika.
Ura ikusitzeaz
lapurretan ala,
aien birikarekin
eskatzen zala,
presaz saltatu zuten
biyak beragana,

azturikan kaiolan
ari zuten lana;
eta bitarte artan
an ziran egaztik,
kajolatik irten da
egaturik guztik,
bi katuk ez egazti
eta ez birika
gelditu ziren, egan
goitituta mika.
Kontuko katubaren
moduban gera gu,
iñoren gauza asko
gustatzen baitzaigu;
eta gauza aretaz
egin nairik jabe,
iñoiz gelditzen gera
gerenikan gabe.

Euskal-Erria, XXV, 1891

Erbi ama-umeak

Erbi umeak ama
tentatzen zuben maiz,
esanaz: “Denboraz ni
emendik joango naiz;
nik eztet kabi zulo
onetan nai bizi,
munduba nolako
dan nai det ikusi”.
Bañan amak jakiñik
zer gerta zeikion,
kabitik mugitutzen
utzitzen bazion,
esanaz arterañon
arentzako mendik
zirala bizitzeko
gaitzurri (1) txit aundik;
ark esango ziola
noiz utzi kabiya,
eta noiz bear zuben
kanpoan abiya.
Bañan pazientzirik
diña ez izanik,
umeak egin izan
etzuben esanik;
atxitu zubenean
itzultzeko era,

saltoka zan zulotik
kanpora atera.
Lego erdi bat bide
zubenean pasa,
esan zuben: “Au poza!
Orain nago lasa.
Oek mendi aundiyak,
oek gauza onak,
eztaki oen berri
kabiyan dagonak”.
Eta ala gozoro
gora eta bera
zebillela, jatxirik
erreka batera,
an billatu zituben
igelak kantari,
ziranak eguzkitan
ur eskiñan ari;
eta ikusitzeaz
allegatzez ura
denak segiran salta
zutela putzura,
esan zuben beregan
oso arriturik:
“Izutiya nintzala
uste nuben len nik;

bañan ikusten danez
jende emengoa
da oraindik ni bañan
izutiagoa;
eta berak dabilzan
tokiyan ni ere
ibil nindeke noski
beldurrikan gabe”.
Eta pasa nairikan
igari ur ura,
salta zuben ark ere
segiran putzura;

bañan egin etzuna
amaren esana,
izan zan itoa ta
urak eramana.
*Kontu onek ematen
diguna aitzera
da ongi esanik ez
artzeko gaitzera;
ongi lumatu gabe
egatutzen danak,
arkituko ditula
gero bere lanak.*

Euskal-Erria. XXV. 1891.

(1) *Peligro.* (R. Artolaren oarra)

Kurrilloak eta olloak

Sort alderditik jaiki
ziran kurrilloak,
pasaran ikusirik
zelaian olloak;
goitik otsegin zien:
“Agur, aizpatxoak,
ongi neguba pasa
zazute gaxoak;
gu guaz otzetikan
berora igasi,
sort alde ortan negu
txarra du ta asi;
agur, agur, adiyo
uda berri arte,
negubari egin petx,
bizi fuerte-fuerte”.
Zeñei erantzun zien
olloak segiran:
“Ai, zuekin egan or
nor litezkean joan!
Ai nork leukaken zuen
abillidatea,
orren errez joateko
orlako airea;
bañan nekatu gabe
geiegi bidean,

egon bat egin obe
zerutika bean;
atozte, aizpatxoak,
onuntz guregana,
emen ezta faltako
zuentzat zer jana;
bidez nola dezuten
egariyen fama,
nai genduke guk artu
leziotxo bana,
ikasi ta zuekin
egatu dezagun,
negu gaiztorik emen
pasa ez dezagun”.
“Bai -esan zien-, pozik
giñake jetxiko ,
bañan or gu gizonak
ginduzteke ilko”.
“A, orduban zuazte,
zuazte ortikan”
erantzun zien ollo
onak azpitikan,
esanaz: “Bagenduke
ongi egatuko,
zuen jipoia bera
genduke artuko;

eta guk obe degu
bildur gabe bizi,
eta ez egan zuek
bezela ikasi".
Eta ala penakin
joanik kurrilloak,
penikan gabe ziran
gelditu olloak.

*Gu ere asko gera
inbiriz bizitzen,
beste degun denboran
ongi ikusitzen;
bañan badiogu gaitz
txarren bat nabaitzen,
orduban eztiogu
inbiririk artzen.*

Euskal-Erria, XXV, 1891

Bi nekazariyak eta aitzurrak

Lurrak igualak eta
ala baserriyak
zituztelarik auzo
bi nekazariyak,
baten lurrak ematen
zuben laborea,
bestearenak bañan
askozaz ohea,
eta ugariyago
bi alako iya,
naiz nola artoa ta
ala naiz gariya.
Besteak ikusirik
bere miseriya,
lurrak ezer ematen
etziola iya,
esaten zuben: “Ezta
falta lurrarena,
ezpada nere aitzur
arlotearena;
nik banu nekazari
auzokoarena,
ark bai nei egingo
lirakela lana:
gozo jartzen du arrek
jotzen duben lurra,

gallandituba (1) baita
ark duben aitzurra;
ni nere txar onekin
ez nedike bizi,
ernegatzen nago ta
jota biet autsi”.
Eta porrokatzeko
asmoan altxatu
zubenean, aitzurrak
esan zion: “Kontu,
etzazula jo gogor
nerekin paretik;
zuk uste dezun kulpa
modurik eztet nik”.
“Zeñek dik bada?” zion
erantzun gizonak.
“Zuk, eztu bestek kulpik,
zuk dituzu denak;
maizter auzokoaren
gisan egillea
danak aitzurra izan-
go du langillea;
bañan zure moduban
maiz alper dagonak
eztitu ikusiko
bere lurrak onak”.

Eta artaz kontura
jaikirik gizona,
esan zion: Ala dek,
dek lezio ona".
*Onek erakusten du
gure zori ona*

*jaikitzen dala gogor
egitetik lana;
bearrik egin gabe
nai dubenak bizi
ez dezakela pozik
etxean ikusi.*

Euskal-Erria. XXV, 1891

(1) Privilegiado. (R. Artolaren oarra)

Tximuba eta farola

Tximubak izanikan
bere griña dena
egin naikoa bestek
egin oi dubena,
bein pintatzalle baten
lan tokira sartu
eta zizkan pinturak
ta brotxak lapurtu:
eta bere aiekin
pozez zijoala,
topoz egiñik eskin
batean farola,
onek pintore berri
ari esan zion
ia pintura mañu
bat emango zion;
sarri zirala festak
egin bearrak an,
eta txukunki ager
zediyen festetan.
Eta gelditu gabe
tximuba pentsatzen,
segiruban asi zan
farola pintatzen;
zeñen bere nai dana
artarako baitzan,
bañan lan artan asi
bazan ta asi zan,
non farola txukunki
pintatuko zuben,

goiz be guziya oso
ondatzen baitzuben,
malko tantoen gisan
kristaletan beera,
zeriyola pintura
guziya Iurrera;
eta ala nolabait
bukatutakoan,
zan aruntz joan zan bezin
arin andikan joan.
Piztutzen ziranean
gerogoan asi,
da ain zatar planta
arretan ikusi,
etzubela ematen
argirikan iya,
ziruriyela argi
il ipurtargiya,
non apainduko zuten,
egur batez jota,
zuten porrokatu-
rik baztarrera bota.
*Nornai langillerekin
fiatutzen danak
eman leizkake bere
burubari lanak;
bere aldeari zer-
bait on egin naian.
gerta deike denak far
egiteko gaian.*

Euskal-Erria, XXV, 1891.

Suba eta tupiya

(Nere adiskide eta neurlari gazte
Felipe Kasal Otegi-koari)

Maiz ziralarik alkar-
gana arrimatzen,
etziran biyak beti
gozoro konpontzen;
subak esaten zion:
“Zertan aiz, tupiya?
Ganean zertan jartzen
dirak ipurdiya?
Zertan ago or beti
zintzillik nere zai?
Gora bidea zertan
uzten ez nauk lasai?
I berotu eziñik
dek nere biziya,
tonto tzar tripa aundi,
trakets, itsusiya”.
Tupiyak: “I zertako
aiz ni gabe, suba?
Kedarrak erretzeko?
Gaintzeko izuba?
Ire izaera dek
egun bererako,
indarrak joaten zaizkik
beti gaberako;
or egoten aiz gero
muskilki austuba,
aldamenean lotan
dekala katuba;

ni berriz, non goizean
ala arratsean,
beti zintzo egoten
bainauk lagatzean;
nere tripak mantentzen
baitik familiya,
ik berriz egurretan
ondu dek iya”.
Eta, ala zirala
tripan tupiyari
emanik bein kolpe bat,
jarri zuten eri;
eta urrengo surtan
zanean berotu,
eritasun artatik
zart oso zan lertu;
eta tripako saldak
joanik su gañera,
suba itzali ta il
zan tupiya bera.
*Gizonari gertatzen
zaigu ori bera:
alkarren kontra minki
maiz leiatzen gera:
eta ustez gogorren
noiz geran arkitzen,
igual gaitu fu aize
txar batenak iltzen.*

Euskal-Erria. XXVI, 1892

Arbola bat

Arbola bat zan oso
begiragarriya,
ederrez igualikan
etzubena iya;
bere sasoiari indar
alakoa zuben,
negurik gaiztoenak
mellatzen etzuben;
bañan egun batean
denborale oso
gogorra sarturikan,
ark zion eraso;
eta adar batzuben
botarik lurrera,
zerbait okerturikan
laja zuben bera;
orduban esan zuben:
“Zer zait pasa neri?
Nor da onuntz ni ontan
jartzera etorri?”
Eta ura pasa ta
beste denborala
jaikirik, eta ala
okerka zegoala,
aizeak emanikan
bulkaera berrik,
len bañan okerrago
jarri zizkan gerrik;
eta andik aurrera,
denborak gogortzen

ziran bakoitzean, zan
gaizkiago jartzen,
non esaten asi zan
bere burubari:
“Aundiya da gertatzen
zaidan gauza neri;
on egiten zidaten
len legor, bustiyak,
elurteak, aizeak
eta eguzkiyak;
eta gaur berriz kalte
denbora eztiyak,
eta len on egiten
ziraten guztiyak;
nere indarrak dira
eskastu, au lana!
Bañan zer da ordean
gertatzen zaidana?”
Eta boz batek zion
erantzun itz ari,
esanaz: “Edadia
da zure gaitz ori”.
*Gizonari au bera
baitzaio gertatzen,
dijoan gisan bere
urteetan sartzen;
edadiak mendean
dubenean artzen,
zernai gauzak du gaizki
jartzen ta okertzen.*

Euskal-Erria, XXVI. 1892

Azariya eta buzoka (I)

Este bat jaten ari
zala azariya,
urrutitik botarik
buzokak begiya,
jatxi zan beragana
egiñal guzian,
nairik ere ark zerbait
este artatik jan;
eta arrimaturik
zerbait beragana,
esan zion: "Ai, nere
adiskide ona;
ezin egiñik ezer
jatekoren jabe,
iru egun onetan
nabil ni jan gabe;
eta uzten banazu
zerbait estetikan,
estimatuko dizut
biotz osotikan".
"Ez -esan zion-, eztek
ontatikan jango,
goseak jetxi baaiz
goseak aiz joango;
ai zer kontubarekin
atorren nigana,

or konpon dediyela
goseak dagoana".
Eta an ari zala
punta batetikan
tiraka esteari
gozoro jan ta jan,
buzokak esteari
beste puntatikan
kozk eldurik asi zan
goititutzen egan;
eta utzi nai ezik
azariya ari,
zala tira ta tira
bere esteari,
buzokak zintzillika
altxa zuben gora,
eta saltatutzeko
galdurik denbora;
egariyak segitzen
baitzuben goititzen,
gero este ta guzi
uzteko erortzen;
eta ala utzirik
sarri esteari,
azariya zan este
ta guzi erori;

eta jatxi zanekoz
berriz este billa,
azari bea joa
arkitu zan illa.
Goseak dagoanari
ez egin burlikan,

eta are gutxigo
mespreziorikan;
etziran batentzako
egin gauza denak,
ez dunari lagundu
beikio dubenak.

Euskal-Erria, XXVI, 1892.

(1) *Buitre.* (R. Artolaren oarra)

Dama eta osiña

Dama etzana senti
osasunaz sendo,
bere aiskide batek
jarri zuben ondo;
eta lan beragatik
nairik grazik eman,
edo ongarri zerbait
oroitza eraman,
jatxi zan baratzara
lorearen billa,
baizeuren eta oso
ederrak lau milla,
sorta bat emateko
adiskideari;
eta an ederrenak
artzen zala ari,
osiñak errerikan
esku polit fiña.
esan zuben: “Ai! Zerk dit
eman neri miña?
Belar txarren bat dago
or; bai, da osiña,
sortu zubenak zori
gaiztoan egiña”.

Eta segiran zion
erantzun osiñak:
“Bai; nik dakit ematen
eta kentzen miñak;
oroit zaitea nitaz,
zenubenean min
nola zizuten nere
ur miñak on egin;
odolak itotzera
ekarririk ala,
nere urakgatikan
sendatu ziñala”.
Eta aretaz dama
jaikirik kontura,
esan zuben: “Bedeinka
bedi zure ura”.
*Txartzat mespreziatu
bear ezta ezer,
txarrak izan lezake
ona zer edo zer;
mundu ontan bearrak
baikerare guzik,
etzuben Jaunak egin
bear etzan gauzik.*

Euskal-Erria, XXVI, 1892

Paziya eta eltzea

Paziyak goitik bea
jo ta arturik miñ,
eltzeak su ondotik
burla zion egiñ;
bañan pazi ederra
konpondurik sarri,
zuten lustraturikan
apalean jarri.
Andikan laster eltze
far egin zubenak,
zart egiñik itzali
zituben su denak:

eta konpondutzeko
nola gauza etzan,
segiruban putzura
botea izan zan.
*Ez bearrak dirare
guretzat egiñak,
ezin libratu egin
arren alegiñak;
iñoren nai-ezari
ez farrikan egiñ,
non Jaungoikoak artzen
duben.far artaz miñ.*

Euskal-Erria, XXVI, 1892

Bi euli eta armiarma

Bi euli alkargana
ziranak juntatu,
nairik alkarri beren
kontubak kontatu,
bat asi zan esaten:
“Ni bein kazubelan
sartu nintzan, ta sartu
nintzanakin bat an,
tapa para zioten
kazubela ari,
eta atreak itxi
zizkidaten neri;
nik ura ikustez
preso nintzala an,
esan nuben: “Naiz gaur ill,
tripa bete zadan”;
eta erasorikan
ango jankaiari,
nintzala gisaruba
jaten gustoz ari,
nuben denboran zerbait
kazubela ustu,
ainbe sterañon nintzan
ase edo puztu,
kazubelaren tapa
altxarrik bizkarrez,

kanpora irten nintzan
andik oso errez”.
Besteak esan zion:
“Ni bein marmitara
erori nintzan buruz
beera esnetara;
eta bera betea
zegoalarik oso,
ain nion gogoz esne
ari nik eraso,
zurrutaka marmita
txukatutakoan,
nere buruba nuben
arkitu ondoan;
eta segiran andik
irtenik gañera,
joan nintzan andik beste
alderdi batera”.
Ontan armiarma an
zelatan zegoanak,
zulotikan entzunik
biyen jolas onak,
joanta zarpazoz preso
egiñikan biyak,
galdetu zien ziran
esanak egiyak.

“Jauna -erantzun zion
gisaru zaleak-,
gu ez gera euliya,
ez, orren jaleak:
nere esan guziya
txantxa baizik etzan,
eta barkatu bizait
gaizki badet esan”.
“Nere goienak eztu
gezurrik barkatzen
-esan zion-, ta zaitut
jango gaur bazkaltzen.
Eta zuk zer diozu?
-gero besteari
galdetu zion- “Nola
zan zure lan ori?”
“Nerea egiya zan
-esan zion-, jauna;

ni naiz marmita esne
osoa erana”.
“Bada orduban, zure
lagunaren gisan,
panparroi gezurtiya
zeralako izan,
zurekin egingo det
gaurko apariya”.
Eta biyari kendu
baitzien biziya.
*Gure artean, nola
kontuko euliyak,
ezer ez asko izan
oi gera aundiyak;
elu iñork bagaitu
estu samar jartzen.
orduban gera euli
gu ere biurtzen.*

Euskal-Erria. XXVI. 1892.

Bi karnaba

Bat zebilela otzak
naikoa jan gabe,
ezin egiñik zerbait
jatekoren jabe,
arrimaturik kaiol
batekoagana,
esan zion: "Ai, lagun,
au pena, au lana!
Denbora txar oekin
nabill erdi illa,
eta zugana nator
zerbait jankai billa;
eman bazenirake
orain dezunetik,
nik ordaña jirako
nizuke menditik.
Ai, nork leukaken zure
bizimodu ona!
Zorionekoa da
kaiolan dagona".
"Bai? -esan zion-. Uste
ez nuben nik ori,
kanpoa geiago zait
gustatutzen neri;
itzul baneza egin
noizbait nik emendik,

gustora jiratuko
bainituzke mendik".
Eta besteak ura
ikusteaz ala,
bere bizimodubaz
kontentu etzala,
kaiolari atea
al zuben moduban
irikirik, preso
libre para zuban;
eta presaz an zeuzkan
jankaiak janikan,
biyak zuten itzuli
egatu andikan.
Egatu zuten bañan
egun asko onak
etzituben pasatu
kaiolan egonak;
sarri emanik oso
gogorki elurrak,
eta estalirikan
arbol gain ta lurrak,
otzak egoetatik
jarri zan elbarri,
eta ala zanean
ain ikusi larri,

lengo kaiola billa
menditik jatxi zan;
bañan ez arkiturik
kaiolarikan an,
eta ezin egatuz
zebilela billa,
otzak eta goseak
izandu zan illa.

*Txarragatik askotan
utzi oi da ona,
gaizkiago jarri oi
len ongi dagona;
gaizki izatea zer
dan ez dakiyenak,
ez dezake jakin zer
balio dun onak.*

Euskal-Erria. XXVII. 1892

Azeriya eta artzaia

Azeriya txabola
batera zan sartu,
eta zituben iru
arrautza lapurtu;
eta segiran nola
nai baitzituben jan,
an gertatutzen zala
artzai bat zelatan,
autsi zuben denboran
lendabizikoa,
arkitu zion zilla-
rrezko zuringoa;
segiran zubenean
lertu urrengoa,
urrezkoa billatu
zion gorringoa;
eta bestea zuben
denboran kaskatu,
zizkan urrea eta
zillarra topatu:
eta ez irukirik
iya zer janikan,
ernegatu ta bota
ta joan zan andikan.
Artzaia segiruban
txabolara billa

joanik, erosi zuben
ango arrautz pilla:
eta sinisturikan
zala aberastu,
zitzaizkan mendik eta
artaldeak aztu;
eta segiran joanik
errira, an lasa
zituben zenbait egun
eder guri pasa:
gero zanean zillar
ta urrez biartu,
arrautzetan bat zuben
kaskatzeko artu,
eta ari barrenen
billatu ziona
izan zan urre zillar
truk jankai txit ona;
kaskatu zubenean
gero bigarrena,
ustela zion ari
billatu barrena:
eta irugarrena
zubenean lertu,
ari zion txito bat
biziya billatu;

eta negarrez denak
bertan utzirikan,
presaz berriro joan zan
mendira andikan;
bañan otsoak lenaz
egiñikan jabe,
artzaia gelditu zan
ardirikan gabe.

*Begi itxutan sobra
fiyatutzen danak,
maiz billa bailitzake
gaizki bere lanak;
bai eta ere gerta
ez dedin negarrez,
ez utzi eskutik len
daukan gauzik errez.*

Euskal-Erria. XXVII. 1892

Gizonak eta aitzurak

Gaizki bizirik gizon
pobre bi erriyan,
zijoazela penaz
lotubak, mendiyen,
aitzur bi billaturik
lur zelai batean,
pentsatu zuten bertan
jartzea lanean,
lurrari kendu zeien
beren biziera,
bertan bizi moduba
zezaten atera;
bañan sarri baitziran
kontura erori
etzirala bi lankai
igualakin ari ,
batek zubena zala
aitzur urrezkoa,
zubena kirten lodi
on zillarrezkoa,
eta bestearenak
zurezko kirtena
izanik, zala bera
burni utsa dena;
eta, ala zirala,
on ura zubenak,

kolpez sendatu nairik
zekaizkiyen penak,
lur Ianari laga ta
errira joanikan,
aitzuraren kirtena
saldu baitzuben an,
esanaz: "Zurezkoa
jarririk ordaña,
lana egingo det nik
beste batek aña".
Bañan non lur lanera
berriz igoko zan,
kirtena urtu arte
arrimatu etzan.
Orduban tentaturik
saltzera aitzurra,
esan zuben: "Burnizko
zakar batez lurra
igual moldatuko det
eta dirut nadin,
gero ere egingo
det bai nik nere din"
Eta ala saldu ta
beraren diruk jan
zitubenean, berriz
zan lur lanera joan;

bañan: “Ai -esan zuben-,
falta zait aitzurra,
maneatzeko sasiz
lotu zaidan lurra”.
Eta lagunarena
labore ederrez
jantziya ikusirik,
jira zan negarrez.

*Eztira fortuna dun
fortunoso denak,
askori berritu oi
baizaizkate penak;
beragatik ez laga
nolanai lanari,
non fortunik onena
kentzen zaion ari.*

Euskal-Erria. XXVII. 1892.

Zezena eta astoa

Gozoro belar jaten
nor bere partean
ari zirala biyak
barruti batean,
pixkaka bildurikan
iya alkargana,
ala zeukatelako
ere an zer jana,
biyak buruz alkar jo
zutenean iya,
lur mugan irukirik
belar on guriya,
zezenak esan zion:
“Ken ari, astua,
nere jankaia dek au
eta ortik ua”.
“Ez -esan zion-, ezta
belar au zuria,
ni goizago jeiki naiz
eta da neria”.
Eta zezenak ura
ikusteaz ala,
tonto tzar muskil aundi
bat baizik etzala,

esan zuben: “Diyona
egin deiodan bai;
eztet nai au itxura
txarrian para nai,
tripakiyak zintzillik
ageri zaizkala,
far geiegi egingo
litzaioke ala;
eztet nai galdu nere
aurrekoen famik,
jarrai nadiyen noble,
eztet nai au il nik”.
Eta ala, zulako
utsegitzat artu,
etzion nai izandu
adarrikan sartu.
*Aundiyak txikiyagan
zerbait begiramen
gorde bear dubela
ikusten da emen;
mendeko-egiya auts
egiten dubenak,
ez litzakela izan
sentimentu onak.*

Euskal-Erria. XXVII, 1892.

Tximuba

Tximubak bere seme
bat luzaro miñez
zeukala, iñontara
sendatu eziñez,
egun batez jarri zan
erreguz zerura,
arren senda zeiola
ari seme ura:
bañan erreguk ere
ez ezer egiñik,
ez sendaturik aren
semearen miñik,
pentsatu zuben tokik
andik trukatzea,
osasuren billa
lekuz aldatzea;
eta seme eriya
bere bizkarrean
artu ta zijoala
mendiyen bidean,
Merkurio jaungoiko
paltsoa birautzen, (1)

etziolako seme
maitea sendatzen,
fletxa eder bat zuben
altxatu lurretik,
eiztariren bati len
galduba zorrotik;
eta bere arekin
zerura begira
jarririk, zion fletxa
zerubari tira:
bañan non joko zuben,
zanean erori,
kaskezurretik sartu
zitzaion berari.
*Onek erakusten du
oso aundiyari
gaitz egin naian obe
baitala ez ari;
zeren non mengatuko
dion ustez ari,
menga leikiokela
bere burubari.*

Euskal-Erria. XXVII, 1892.

(1) *Maldecir.* (R. Artolaren oarra)

Dama eta loreak

Ainbesterañon dama
zan gustatzen lorez,
beren usai ta beren
grazizko kolorez,
goizero jetxirikan
sarjin ederrera,
an izaten baitzuben
gozozteko era.
Gisa onetan zala
egun goiz batean,
lore sortatxoakin
etxeko atean
sartzen zala, musu ta
usai arras gozo,
ezpain politak erre
ziozkan ark oso,

lorearen tartean
zalako osiña,
eta ziolako ark
eman ala miña;
segiran sortatxoa
botarik lurrera,
errabiz anka pean
pasa zuben bera.
Gaiztoa sartzen bada
onaren tartean,
lan bera gertatuko
da onen kaltean;
kontu bera gutxitan
ez baita gertatzen,
maiz du onak gaiztoa-
gatikan pagatzen.

Euskal-Erria. XXVII, 1892.

Arbola bi, sagarra eta indiya-gaztaña

*(Nere adiskide jaun Karmelo Etxegarai
euskal izkribalari bikañari)*

Arbola luzea zan
indiya-gaztaña,
iñork atzeman ezin
zeikiona gaña;
sagarra ere txarra
etzan berez, baña
nola bestia baitzan
lerden ta apaña,
motx makurrak etzuben
luzitzen ark aña.

Aundiyak txikiyari
asko aldiz ala
esaten zion txatar
bat baizik etzala,
beti makurturikan
ikusten baitzala,
nornaik gañetik frutak
kendutzen zizkala,
ari gaztañak iñork
kentzen etzizkala.

Bizitokiya ere
leku sakonian
zeukala, lur, askotan
urtan egonian;
besterik zala berak
zeukana gañian,
basarri eder txuri
on baten oñian,
mendixkan, eguteran,
toki bikañian.

Ala beti egiñaz
burla eta parra,
penaz tristeturikan
zeukala sagarra,
gertaturik urakai
bat oso zakarra,
eta amildurikan
urakin malkarra
goiz bera joa izan
zan arbol zangarra.

*Ez aundiya izatez
urgullurik izan,
non lur jo bailezaken
arbolaren gisan;
au ere uste berez
beste denen gain zan,
galaiagorik etzan
modukoa baitzan,
bañan amildurikan
lurra jo ta il zan.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892

Iru auntz eta otsoa

*(E. S. Dodgson jaunari berak emanikako
euskal izkribu ederraren ordaintzan)*

Ur eskiñatik auntzak
zerbait apartera
ikusirik otsoa
jaisten mendik beera,
eta gorde naiean
argandik igasi
erriotxo pasan
naian ziran asi;
bañan indar aundiya
eramanik urak,
izutu ta biurtu
ziraren irurak.
Andik alde egur me
bi eta lodi bat
billaturik, zeudenak
zubi orde anbat,
jarriyak egaztiyak
an pasa zitezen,
esan zuten: "Oetan
gu pasa gaitezen".

Eta irurak egur
lodi artan lasa
zitezkenak irrisku
gabetanik pasa,
izuz zoramenean
gorde nairik larri,
ziran egur banetan
iru auntzak jarri;
eta lodiyan zanak
pasarik ur ura,
mien gañetakoak
joan ziran putzura.
*Zernai gauzetara du
bat izubak jartzen,
eta ikarak ez du
lan onik ekartzen;
petxu pixka bat iñoiz
baldin bada artzen,
berak du galdu bear
zubena libratzen.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892.

Bi zakurrak

Bat ari zala bide
baten baztarrean,
ogi puska norbaitek
boteak jan da jan,
besteak joan ta zizkan
eskatu erdiyak,
esanaz aiek bear
zituztela biyak;
bañan lengoak nairik
beretzat guziyak,
esan zion -gezurrez-
bere nagusiyak
eman ziozkala ta
ala guziyak an
berak bakarrik bear
baitzitubela jan.
Artaz asarraturik
joan zana eskera,

eta indartsubena
izanikan bera,
ozkazo batez kendu
zion belarriya,
eta artaz sarturik
izuzko larriya,
belarriya ta ogi
puskak utzirikan,
zan belarri batekin
arrantzaz andik joan.
*Onek erakusten du
gogorragoakin
kontu aundiz ibiltzen
bear dala jakin;
opatzen ezpadiyo
zerbait dubenetik,
ark kendu leiokela
gaildorra gañetik*

Euskal-Erria, XXVII, 1892.

Antxeta, olagarroa (1) eta igaraba

Antxeta ur gañean
loak arturikan,
ologarroak eldu
zion zankotikan,
eta txiliyoz zala
ari preso zana,
igarabak, lasterka
joanik beragana,
tiraka zuben kendu
andik baztarrera,
eta legorrera an
baitzuben atera.
Ikusi zubenean
ologarroa an,
antxetak itsatsiya
zeukala zankoan,
esan zion: “Zer dek or?
Zer darabillek ik?”
Zeñi erantzun zion:
“Darabiltana nik
da saiatzea oni
on egin naiean,
ikusirikan lotan
uraren gañean;
putre zarren bat ontaz
jabetu ez dedin,
zankotikan tiratzen
nion esna zedin”

“Ez, jauna -esan zion
antxetak orduban-;
ni berekin urpera
sartu nai ninduban;
eta berriz ez dedin
kontu au gertatu,
bear luke txit estu
zatar tzar au artu”.
“Bai, kastigatuko det
faltatu dulako
-esan zion-, lan txar au
egin dubelako;
bañan zuk ere lo an
dezulako egin,
beste orrenbeste det
gingo zurekin”.
Eta biyak itorik
bertan segiruban,
biyakin otordu on
bi egin zituban.
*Tranpiyan dabiliena
iñor galdu naian,
bera arki liteke
galdutzeko gaian;
bai ere zer gaitz egin
nai dion besteri,
gaitz bera leikiok
gertatu berari.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892.

(1) *Pulpo*. (R. Artolaren oarra)

Eskalubak eta txalburubak

Eskaluk txalbururi
egun batez ala
zien burlatzat esan
itsusik zirala;
zertan etziran joaten
beren ondotikan,
buru aunditzar aiek
zertako ziran an.
Zeren erantzun zien
itz ari txalburuk:
itsusik eta aundik
bazituzten buruk,
beren naiez sortubak
etzirala ala,
ezpada modu artan
gertatuk zirala;
eta eskaluk ere
zerbait etzutenak
etzirala izango
noski bertan denak.

Eta, ala zirala,
sare bat sorturik,
eta berak barrenen
guziyak arturik,
ateriak izandu
ziran urtatikan;
eta nola txalburuk
ez baitziran nai jan,
aiek bizirik denak
botarik urtara,
eskalubak paderan
joan ziran surtara.
*Eztituzle ederrak
portuna guzियak,
iñoiz baitituzte ta
ere itsusiyak;
gaur bat inbiriz bizi
bada bestearen,
bigar bestea gerta
liteke beraren.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892

Asto belarri bakarra

Asto baldarra arto
soroan sarturik,
ari zala jan ta jan
artaburu aundik,
soroaren jabeak
ikusirik artan,
kiñu bat egin zion
andikan zedin joan;
bañan ez ikusiya
egiñik astoak,
jale ajolakabe
lasai tximosoak,
aurrera ere zion
segitzen lanari,
kasorik egin gabe
kiñu kontubari.
Berriz alderagora
jabea joanikan,
otsegin zion irten
zedilla andikan;
bañan astoak nola
ez nai baitzuben joan,
ezpada lan arretan
ari, artoa jan,
esan zion belarri
bat gorra zubela,
eta beste motzetik
aitzen etzubela;

eta ura aitzeaz
jabea suturik,
eta bertan egur bat
lodiya arturik,
presaz joan bertara ta
esan zion, gorra
bazan, ark alde joko
ziola tanborra,
aitzera emateko
aren artorikan
etzubela iñongo
astok an bear jan:
eta estakarekin
autsak ateratzen
asirik, bizkarrean
kostillak berotzen,
aitzen zubela bere
gañeko tanborra,
nai bañan nekezago
zan joan itzul gorra.
*Gorrikan txarrena da
gorreri gabia,
bada aitzeko askoz
da gorra obia;
ala nai dubenari
izan txantxaz gorra,
bizkar berean bear
zaio jo tanborra.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892

Artzaia eta otsoak

Maiz egiñik otsoak
beren pikardiyak,
artzaiari paltatzen
zitzaizkan ardiyak;
eta zekiyelako
lapurrak nor ziran,
eta zein baztarretan
ezkutatzen ziran,
egun batean jaio
zitzaion burura
egitea pareta
batean pintura;
au zan, artalde dena
pintatutzea an,
iruriz otso zarrak
engañatu zitzan;
eta ain pintaturik
iruri iguala,
sinistu zitekena
artalde zala;
lan on aren aurrean
jarririk lazoak,
joan zan andik, an eror
zitezen otsoak.
Denboraz ziran aruntz
bildu otso aundik,
non pinturara joan nai
izan baitzuten bik;
bañan irugarrenak,
maliziyak jorik,

esan zien: “Ez joan, ez:
ez eman pausorik;
lur artan jabe gabe
artalde guriya
arkitutzea ezta
izango egiya”.
Eta orduban zuben
laugarrenak esan
gauza bat nabaitutzen
zubela arrek an:
eguzkiya non zegon,
alde aruntz zala
ikusten artaldeak
zekarren itzala.
Eta artaz guziyak
jaikirik kontura,
engañuren bat izan
bear zula ura,
nai zituzkealarik
ardi guriyak jan,
burubak makurturik
ziran andikan joan.
*Onek erakusten du
nola duten begik
ikusten batek bañon
askoz geiago bik;
ala, balio duben
gauzen bat danean,
ongi begiratuta
asteko lanean.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892.

Erbiñude ama-umeak

Arrautzak nabaiturik
zulotik aldean,
billa biyak joan ziran
gau illun batean;
bañan zeuden etxolak
tarte bat izanik,
eta kabitu ezin
zalako an amik,
umea zuben sartu
oso barrenera,
eta ark baitzituben
arrautzak atera,
andikan segiruban
zulora joanikan,
gau artan txit gustora
zituzten biyak jan;
eta ala, jakiñik
berrizko bidea,
eta irukirikan
abillidadea,
gabero ziran gero
asi lan arretan:
umeak lapurtu ta
zuloan biyak jan;
bañan, ala zirala,
gau batez arrautz bi
zitzaizkan tarte artan
lertu umeari;

eta alaz ta ere,
lertubak arturik,
lasterka ziran biyak
zulora joan andik.
Arrautzaren jabeak
lenaz nabaitutzen
zularik zitzaizkala
arrautzak faltatzen,
eta ezin zuelarik
atxitu lapurra,
zikin billaturikan
goiz arretan lurra,
eta segiturikan
an zeuden marketan,
topatu zuben zulo
pixtiyena bertan;
eta jarririk lazo
bat segiruban an,
eroriyak izandu
ziraren lazoan.
*Jarroagatik duna
izkuntxak esaten:
iturrira maiz baldin
bada eramaten,
autsi egiten dala,
eta da egiya;
gaizki dabillenenzat
espillu garbiya.*

Euskal-Erria. XXVII, 1892.

Gizon portunosoia

Nekazari, zana maiz
ikusten kejatzen,
esanaz etziola
portunak laguntzen,
eta zeuzkala bere
baztar eder guzik,
alperkeriz moldatu
gabe oso utzik,
auzoko batek zion
erreguz itzezin,
esanaz nai zukela
zerbait an erein,
eta uzten bazion
lur pixka bat ari,
pagatuko ziola
errenta berari;
eta ontzat arturik
aren eskaera,
eman zion baztar bat
landu zezan bera.
Segiran asirikan
moldalutzen lurra,
ari zala gogorki
sartubaz aitzurra,
topatu zuben bertan
zegona gordea:
arruzki lusulla (1) bat
zillarrez betea;
eta an zebilela
ura etxeratzen,

bidean zitzaizkala
dirubak erortzen,
jendeak zer pasatu
zan an jakiñikan,
aitzurakin bertara
asko baitziran joan;
bañan lur guziyaren
jabeak segiran
esan zien, lanean
ari nai zunak an,
lenengo dukat bana
eman gabe ari,
etziola aitzurtzen
lagako iñori;
eta ala guziyak,
dukatak segiran
emanik, aitzurketan
gogoz asi ziran;
bañan non joko zuten
diruba aitzurrak,
ateratzen zituzten
lur petik ezurrak,
len an lurpetutako
animaliyenak;
eta ernagaturik
lan aretaz denak,
lur zekenduk zeudenak
arroturik oso,
jabe alperrarentzat
jarririk txit gozo,

aldendu zuten andik
protxu onik gabe,
gelditurik alperra
lur ta dirun jabe.
Diruba errez artu,
bestek egin lana,

lurra mamitsu jarri
ar zezan zer jana;
iñoiz portunak ala,
duben gisan fama,
baitaki saltatutzen
alakoengana.

Euskal-Erria. XXVII. 1892

(1) *Tinaja.* (R. Artolaren oarra)

Gizon ernegatuba

Gizonak nairik bere
biziz akabatu,
sokaz estuturikan
lepoa, urkatu,
arbol baten gañetik
saltatu baitzuben,
bañan bere nairikan
osatu etzuben;
arbola gertaturik
berez oso zarra,
saltatu zubenean
autsirik adarra,
bere arekin joan zan
purrungillan beera,
mendi egal batetik
erreka batera;
eta nola an irten
naian asiko zan,
bere buruba galdu
naiean asi zan;
bañan an gertaturik
artzai bat orduban,
ark nolabait urtatik
legorrera zuban.
Orduban esan zuben
negarrez gizonak:

“Eztira izan nere
ibillerak onak;
ni saiatu naiz nere
buruba galtzera,
bañan kontubak zuzen
etzaizkit atera;
eta au dala bide
lan oek utzirik,
eztet jarriko berriz
galgaian bizirik”.
Eta ontan mendiyen
zijoala gora,
arrimatu zitzaion
zezen bat ondora;
eta bere itzuli
goiturik mendiya,
bere puntatik zuben
beste alderdiya
ikusit, mendiskarik
gabe oso berdin,
itsasoa iruri
zula urdin-urdin;
eta gorde nairikan
zezenarengandik,
saltatu zuben ustez
itsasora andik;

baña liño zelaia
izanik be ura,
eta ez arrek uste
zuben gisan ura,
salta zuben denboran
iges bide billa,
artu zuben kolpez an
izandu zan illa.

*Jaunaren beldurrean
bear degu bizi,
ez eskurik berari
artu naian asi;
geralarik "au nai det,
au ez" gu ibiltzen,
Jaunak nai duben arte
ezta iñor iltzen.*

Euskal-Erria. XXVII. 1892

Gizon txarrak eta zakur ona

Lagun batek bestea
engañuz lapurtu,
eta itzul bidea
zubenean artu,
arkiturik ol zar bat
pasatzeko ura,
ol zarra autsita zan
erori putzura;
eta iya itoan
urak zeramala,
ikusirik ur zakur
batek ura ala,
salta ta arturikan
bere gerrikotik,
biziyarekin zuben
atera uretik.
Segiruban gizonak,
erropa bustiyak
legortzeko, kendurik
soñetik guztiyak,

diru ta guzi para
zituben sasiyan,
eta bera gorde zan
lar aren azpiyan.
An kurkuxturik larru
gorriyan zegoala,
iñork ikusitzeaz
lotsatutzen zala,
gertaturik gizon txar
bat garai artan an,
zizkan ditu ta guzi
erropak eraman.
*Nork zer gaitz modu dion
egiten besteri,
maiz gertatuko zaio
gaitz bera berari;
au da, nola maiz esan
oi dana: "Mari Juan,
gure fortuna nola
etorri ala juan".*

Euskal-Erria, XXVII, 1892.

Arbola baten adar bi

Bat zan oso zuta ta
bestea makurra,
au zan egoten zana
iya juan lurra;
anai lerdanak burlaz
maiz zion esaten,
ia zer bular zion
amari eraten,
batengandik jaiোক
izanikan biyak,
ala irukitzeko
ark beti gerriyak;
lurretikan arra bi
goititzen etzala,
ia pentsatzen zuben
bizitzea ala;
bere ingurutako
denen parragarri,
gauza bapoa zala
mundura etorri;
eta makur tristepak
entzuteaz ala,
negar egiten zuben
lotsatutzen zala.
Ontan emanik oso
aboztu aundiyak,

sagarrez bete ziran
kolkorañon biyak;
eta oek azitzen
zijoazen gisan,
makurra makurrago
egiten asi zan:
eta sarri jorikan
puntarekin lurra,
autsi gabe gelditu
zan bertan egurra.
Beste adarra ere
nola bete baitzan,
karga geiegirekin
okertzen asi zan;
eta alako batez
autsirik ondolik,
kolpez joan zan lurrera
arbola gañetik.
Orduban esan zuben
lurrean etzanak:
“Penatutzen ninduten
len orren esanak,
bere inbiriz beti
bizitzen bainintzan,
bañan gaur naiago det
naizen gisan izan;

biyok lurrean gaude,
ori dago illa,
eta ni jaikiko naiz
frutu berri billa".
Tikiya undiyaren
inbiriz bizitzen

da bian, aundi ura
dagoanean goien;
erortzean bekoak
min gutxi du artzen.
eta goikoa bea
jotzeaz da lertzen.

Euskal-Erria, XXVIII, 1893

Otsoaren ametsak

Otsoak egin zuben
amets txit gozoa:
artzaia illik, bere
artalde osoa
gelditu zala jabe
gabe ageriyen,
nornai jabetu zedin
moduban mendiyen;
eta arrimaturik
artaldeagana,
esan zuben: “Badaukat
ementxen zer jana.
Lenengo ariyari
nai diot eraso,
au jan biet ezur da
mami dena oso:
bañan ez; onen zanko
ta adar aundiyak
ez ditu iritsiko
nere eztarriyak:
obeko det lenengo
ito nik ardiya;
bañan ez; zertan egin
biet pikardiya?
Egun gutxi barru du
umea egingo,

eta orduban puska
biyak ditut jango;
bildostxo bat jan zadan
guri bikañena,
au da ona, bai, auxen
jan biet aurrena;
bañan ez, ez, beste au
guriyago dago,
emen dan ontxoena
bildotx au baitago”.
Eta ura esatez
itsatsirik ortzak,
atera zizkan ustez
zintzurreko otzak;
bañan esnaturikan
kolpe egin artan,
non arkituko zuben
bildotxa ortzetan,
billatu zubena zan
arbolaren puska,
zeren ari erantsi
baitzion ta ozka;
eta ura ikustez
oso penaturik,
esan zuben: “Ail Eztu
bestek kulpik, det nik;

egin naizen denboran
ariyaren jabe,
adarrakgatik utzi
detala jan gabe;
eta orain baneuka
naiz igual zezena,
bere adar da guzi
jango nuke dena”.

*Gure artean ere
gertatzen da bera,
daukagunean gauza
guzitik aukera;
“Au nai det, au ez tet nai”
ibiltzen baikera,
eta gero ainbestez
jabetzen ez gera.*

Euskal-Erria. XXIX, 1893

Olloak eta azariya

Olloak lo zeudela
ganbara batean,
zeñen zuben etxeak
matsa paretean,
azariya mats artan
igorikan gora,
arrimatu zan leio
zar ganbarakora;
eta sartu naiean
zebillela andik,
bidaditurik ollo
gazte bat barrendik,
kakaraka asi zan
esnatzen lagunak,
esanaz: “Jaiki jaiki,
nere lagun onak;
leioan norbait dabil,
jaiki ai, au lana,
pizti gaiztoren bat da
leioan dagoana”.
Ontan sallarik denak
txit izuturikan,
ala zebiltzala an
denak zalapartan,
batek otsegin zuben;
“Ez mugitu iñor,

gezurra da piztirik
dala leioan or;
aizeak mugitu ta
egin du soñuba,
eta ori zan dena
jartzeko izuba”.
“Bai, ala da, bai -zuben
beste batek esan-;
aizearen kontuba
besterikan etzan”.
Eta besteak, presaz
zulotik irtenik,
esan zuben: “Jende au
zer dan eztakit nik,
modu ontan muturrak
aurten ibiltzeko;
ondo beldur zerate
beñipin iltzeko;
onak zaute ni jardun
nintzan bezela bein,
izketan egoteko
gabirabarekin”.
“Zer gauza ori! -zion
beste batek esan-;
nerekin pasa zana
gogorragoa zan:

erbi-iñudeakin
bein topoz egiñik,
izututa aurrean
eraman nuben nik”.
“Zer gauza ori ere!
-lagunak segiran
esan zion-: zer gauzak
denak ere diran!
Datozela nigana
azari zar denak,
ez naute izutuko
ni mutur berenak”.
Eta ura esatez
etzula bukatu,
berriz zuben piztiyak
leioa bulkatu,
eta muturra pasa
aren zulotikan;

eta zuten denboran
ikusi ura an,
izuz ezin zutela
billatu non sartu,
igesbide berriyak
baizituzten artu,
nolapait irtenikan
tellatu gañera,
ill edo bizi andik
salta zuten bera.
Beldurrik ez danean,
olloaren gisan,
balienteak asko
oi gerare izan:
bañan estutaldirik
bada gertatutzen,
orduban beste moduz
baikera portatzen.

Euskal-Erria, XXIX, 1893.

Igelak eta arbola ostoak

Igelak ur ertzean
eguzkitan lasa
ari zutela beren
kantuko jolasa,
kolpez sarturik aize
bolara aundiya,
altxatu zuben arbol
ostozko mendiya.
Igelak osto aiek
ikusteaz ala,
aidean egaztiyak
iruri zutela,
eta jaisten zitzaizten
ustean gañera,
denak saltatu zuten
buruz be urera.
Mugitzeko beldurrez
zeudela gordean,
ustez zeuzkatelako
etsaiak gañean,
bat asi zan esaten
atiak zirala,
edo txikiyagoko
gauzak etzirala;
besteak esan zuben
zirala antzarak,
egari lepo luze
aundik oso zarrak.

Eta, artan zirala,
arriskaturik bat,
irten zan ikustera
zer ziran ta zenbat,
eta otsegin zuben:
“Ezta egaztirik,
putzu ontan ez gaude
igelak besterik;
urgañekogauz oek
egaztik eztira,
arbolaren ostoak
orbelak baitira”.
Eta ura aitzeaz
ur pean zeudenak,
zalapartan gañera
irtenikan denak,
jardun zuten esaten
txantxetan zirala
egon izu papera
egiten an ala.
*lzuba dan denboran,
begitatiek sartzen
ez diran gauzak dira
begiyetan jartzen;
eta beste itxura
badu gauzak artzen,
orduban ezta iñor
izuti gertatzen.*

Euskal-Erria, XXIX. 1893.

Bi tximu eta astoa

Animali batzuben
ausardi aundiyan
beste batzuben kontra
gerrara mendiyen
zijoazela, tximu
bi atzen ziranak,
balore aundikoak
nonbait etziranak,
gorde naiean ziran
bazarretan asi,
zulorik zulo eta
sasirikan sasi;
eta asto zar batek
txabolan zegoanak.
zulotik ikusirik
tximu aien lanak,
buruba atera ta
asi zan burlatzen,
gorde naian zebiltzan
biyak toriatzen.
Ontan beretako bat
ezkutaturik an,
gordeka astoaren
ondorañon zan joan;
eta garai berean
beste tximu txarrak,
eragiñazi nairik
astoari parrak,

asi zan jostaketan
engañatu zezan,
jirabueltak emanaz
saltoka ta dantzan;
eta ala astoa
txoraturik errez,
zeukala irrintzika
ito naian parrez,
lagunak astoari
saltarik ertzetik,
eldu zion gogorki
sudur mintzetatik;
eta ala loturik
arkitutzen zala,
beste tximuba aruntz
joanik beriala,
lukainkari atera
zizkan belarriyak,
eta dantzan joan ziran
belarrikin biyak.
*Onek erakusten du
burla eta parra
egiteko etzala
sortu asto zarra;
bi ankekoak ere
azkarrakin ala
uste gabean gerta
bailitezkeala.*

Euskal-Erria. XXIX, 1893

Zakurra eta ganadu estea

Estea tiñakuban
uraren ertzean
egonik, eta zakur
bat gertaturik an,
esan zuben: “Ementxen
badaukat zer jana,
ai zer gozoro egin
bear detan lana!
Bañan ez -esan zuben-
ez det bear, ez, jan,
lenbailen zurrutaka
ezkuta dezadan;
bestela bazkatubaz
nik jaterako au,
igual jabeak jaten
arrapatuko nau”.
Eta ala osorik
ari zala jaten,
etzubela agiñez
esterik eteten,

*sazt sarturik andre bat
linai zar batekin,
kolpeka zion zakur
jaleari ekin,
esteari puntatik
eldutzen ziola;
eta zakurra itzul
asirikan ala,
zenbat geiago zuben
korritzen argandik,
ala este dena joan
zitzaion abotik.
Bazkatu izan balu
naiz guziya ez jan,
bazkatu ura gero
izango zuben an;
bañan da au gurekin
gertatu oi dana:
guziya nai dubena
galtzen dula dena.*

Astoa eta artza

Bizkarrean kaja bat
zubela, penoso
zijoala astoa
nekatu oso,
artza aterarika
bidera mendian,
para zuben biziro
estura aundian.
Esan zion: “Astoa,
zenbat urte dituk?”
Zeñen erantzun zion:
“Amalau kunplitu”.
“Zer daramak gañean,
kaja orretan, zer?
Neretzako jankairik
ez al dek or ezer?”
“Bai, jauna; dago urdai
guri txit gozoa,
or da barrenen iya
txerri bat osoa”.
“Obea dek ori dan,
besta gauzik ez dan
-esan zion-; bestela
i jango indutan”.
Eta biyen artean
jatxirika kaja,

astoari joan zedin
libre zion laja.
Gero kaja mendean
zubenean artu,
gogor ziozkan bere
azkazalak sartu,
esanaz: “Ai zer poza
zaidan gaur azaldu!
Urdai preskoarekin
bear det gosaldu”.
Bañan non urdai ona
billatuko zuben,
jan etzezaken gauza
arkitu baitzuben,
o zer penazko miña.
o zer naigabea,
urdaiaren tokiyan
kajan zan urrea,
zeñetan esan zuben
emanaz zispuruk:
“Arri kozkorrak dira
neretzako diruk:
gizonak zori ontzat
artuko zuben,
izandu da neretzat
piztugarri pena;

orain arkitutzen naiz
urdairikan gabe,
ojala egin banitz
astoaren jabe".
*Onek azaltzen digu
baliozko zerbait:*

*gauza bada, nolainai
ez uzteko al bait;
segurutu artean
ustez dana ona,
ez lajatzeko lenaz
eskuban dagona.*

Euskal-Erria. XXIX, 1893.

Pluma eta tinta

Errege batek pluma
zubenean artu,
eta tinta ontziyan
bustitzeko sartu,
urgulloz beterikan
plumak zuben esan:
“Nik bear det errege
emen sarri izan;
jaun onek izena du
parako nerekin,
eta nola dan joango
firma berarekin,
nonai gertatuko naiz
errespetatuba,
erregetzat nazio
denetan artuba”.
“Eztu orrek balio
-esan zion tintak-;
geiago balioko
baitu nere pintak;
zu gordeko zera ta
ni naiz ikusiko,

munduban diraun arte
bainaiz ni biziko”.
Eta ontan errege
paper baten billa
zebillera, aurrean
irukirik milla,
tinta ontziya bera
ukalondoiz jota,
zuben paper gañera
tinta dena bota:
eta lan ura ala
zunean ikusi,
errabiz maia jota
pluma zuben autsi.
*Askotan da gurekin
au bera gertatzen,
kartakin gaztelubak
ditugula jartzen;
eta aize pixkatxo
bat bada etortzen,
gaztelu kartazkoak
dirala erortzen.*

Euskal-Erria. XXIX, 1893

Astoak

Bi astok, maiz goseak
egon oi ziranak,
Jupiterri azaltzen
ziozkaten penak,
esanaz goseak maiz
egoten zirala,
eta txit bizi txarra
zeukatela ala;
eta gerta zeikien
gose gutxiago,
biral zitzala aruntz
asto bi geiago;
ala gose len birek
izaten zutena,

lau astoren artean
partitzera dena,
bakoitza gutxigokin
arkituko zala,
edo len ainbat gose
izango etzala.
*Jasogarriyak dira
astoaren itzak,
tontoaren jolasak
beti moldakaitzak;
zuzen gairik ez utzi
albait tontoentzat.
etziran konpiteak
egin astoentzat.*

Euskal-Erria. XXIX, 1893

Astoa eta txerriya

Zaku bi zitubela
alde banatara,
zijoala astoa
txit goiz errotara,
txerriyak esan zion:
“Karga geitxorekin
ua errotara ta
biyok alkarrekin
konpon gindezkek, ik nai
izatera ala,
nik karga arinduko
nikek beriala:
uzten banauk egiten
ozka zakubari,
pur pur pur irtengo dek
alia ugari;
eta arindurikan
ire bizkar gaña,
nik jango diat ale
gozotik nai aña;
gero ik esateaz,
ontzat dedin artu,
zaku ustela bere
gisa dala lertu,
eztitek kastigurik
emango errotan.

eta ongi irtengo
gaituk biyok ontan”.
Astoak ez arturik
txarrera esana,
esan zion: “Egin zak
bada nai dekana”.
Eta zulaturikan
zakuba segiran,
denbora gutxiyan txit
ustu zan dena an.
Txerriya asirikan
presaz bertan jaten,
astoa ere asi
zan aurrera joaten;
bañan, ai!. zubeneko
pauso lena eman,
beste zakuba tripa-
pera zitzaion, joan;
eta ain gertaturik
gaizki ta nekoso,
bear bezela eman
ezin zula pauso,
txerriyari laguntza
eskatzen asi zan;
barian nola txerriya
gozoro ari zan,

esan zion belarri
bat gorra zeukala,
eta bestetik ezer
aitzen etzubela;
eta artan astoak
bere bideari
erasorik, or altxa
ta emen erori,
nolabait errotara
zanean iritxi,
zioten karga ura
segiran eratxi;
bañan ezaguturik
zuben pekatuba,

etzala bere gisa
zakuba lertuba,
izan zan abe bati
segiran lotuba,
eta saiets ezurak
ongi berotuba.
*Tranpaz nai bazituben
nekeak arindu.
bere saiets ezurak
ziozkaten mindu;
aundik izanik neke
munduban daudenak,
nork berak pasa bear
daukaizkien penak.*

Euskal-Erria, XXIX. 1893.

Sagubak eta katuba

Tranpa alanbrezkoan
sarturik bi sagu,
alkarri esan zien:
“Ongi gera gaur gu;
emen bada zer jana,
bada naiko gazta,
au dan arte galduko
ezta gure kasta”.
Eta gozoro jaten
ziranean asi,
berak zirala tranpa
barrenen nagusi,
iruriturik zerbait
oin soñu an alde,
ikaraz asi ziran
egin naian alde;
bañan nola etzuten
aterik billatzen,
ibilli arren tranpa
guziia miratzen,
kanpora irteteko,
gordetzeko andik,
zebizkitela ala
estutasun aundik,
gertaturik sagu bat
garai arretan an,

esan zien zer zuten
ala zalapartan:
naiko gazta aurrean
irukirik ala,
nai ezik utzirikan
dantzan zebiltzala;
ura bazegoken an
aiek zeuden gaian,
etzutela utziko
gazarikan maian.
“Ai! -esan zien-, emen
arkitzen baziña,
gazta irurituko
litzaizuke miña”.
“Ez; nik, or banengoke,
pozik nuke jango,
ez nintzake itzuli
izututa joango”.
Eta artan katubak
egiñik mirri mau,
sagubak saltatuta
esan zuben: “Zer dau?”
Eta asi zanean
gorde naian andik,
besteak deitu zien
tranparen barrendik,

esanaz: "Atoz onuntz.
ez izututa joan".
"Ez -esan zion-. ez tet
nai gaztarikan jan".
Eta artan katuba
ate zulotikan
pasarik, atzeman ta
saguba zuben jan.

*Onek erakusten du
panparroi askori
gerta deikiokena
dala kontu ori;
ez burlik egiteko
albada iñori.
burla berian bera
ez dedin erori.*

Euskal-Erria, XXIX. 1893.

Igaraba eta azari zarra

Errioko uretik
ez txit apartean,
zegoala igaraba
arroka batean,
azariya an bertan
allegaturikan,
esan zion ia zer
egiten zuben an;
eta ikaraturik
igaraba oso,
ark bertan ito zezan
ta jan gozo-gozo,
esan zion errioz
beste alderdira
zegoala ango ollo
pillari begira;
ain zirala guriyak
eta ain aundiyak,
begira gozozturik
zeuzkala begiyak.
“Non dituk bada ire
ollo eder aundik?
-esan zion-. Ez dek bat
ageri emendik”.
“Ez, zergatik oraintxen
eman duten jira;
ara: sasi zar aren
bazarrean dira;
nai bazenduke pasa
aruntza urean,

eramango zinduzket
nere bizkarrean”.
Eta azari zarrak,
artaz pozturikan,
eta olloetara
sarri joan nairikan,
esan zion: “Ar nazak
bada bizkarrean,
eta pasatu nazak
azkartxo urean”.
Eta ala segiran
asirik pasatzen,
eta gañak gutxina
zunean pentsatzen,
azpikoa sarturik
kolpez ur azpira,
azariya txirris zan
joan osin aundira;
eta azpiyan zana
irtenikan parrez,
azariya itoa
izan zan txit errez.
*Azariya azkarra
izan arren berez,
eskasagoak zuben
engañatu errez;
begiyetan pararik
ollozko zer jana,
aztu erain baitzion
zerabillen lana.*

Euskal-Erria, XXIX. 1893.

Jueza eta euliya

(Nere anaia Frantzisko euskal izkribalariari)

Jueza bere silla
aundiyan eseri
eta sententziya bat
firmatutzen ari
zala, zitzaion euli
bat joan ezpañera,
eta kiñara batez
baitzuben atera.
Segiran euli bera,
lasa edo larri,
andik joan ta zitzaion
belarriyan jarri;
eta berriz kiñara
aruntz egiñikan,
berriro kendu zuben
euliya andikan.
Gero jarri zitzaion
sudurraren puntan,
eta suak arturik
nabaitutzeaz an,
ezkerrez zion tira
kolpea berari;
bañan nola emango
zion euliyari,
jo zuben sudurra ta,
mazpildurik bera,

odola joan zitzaion
alkandoran beera.
Ala arkitzen zala
oso ernegatzen,
eta tinta ontziyan
pluma berriz sartzen
asi zanean, euli
lena joanik egan,
jarri zitzaion ontzi
beraren gañean;
eta berriz tirarik
kolpe bat aundiya,
jota irauli zuben
tintaren ontziya;
eta paper zeukana
bezturik guziya,
gelditu zan firmatu
gabe sententziya.
*Ikusten dan bezela,
euli bat da aski
gizonik pizkorrena
paratzeko gaizki;
ala zernai uskeriz
alditan gizona
zakartzen da jenioz,
naiz izan txit ona.*

Euskal-Erria, XXX, 1894

Aitzurra eta pala

Illik gizon bat, diru
askoren jabea,
aitzurak jakin zuben
non zeukan gordea;
eta pentsatu zuben
gau artan joanikan
ateratzea diru
ura lurpetikan.
Poza gorde eziñik
arkitutzen zala,
billaturik bidean
bere lagun pala,
oni zion gordetitz (1)
beroa agertu,
mingaña poz geiegik
ziolako lertu,
esanaz lurpetuba
nola diru pilla
arkitutzen zan eta
diru arren billa
irtengo zala gabaz
oso illun zala,
iñor beraren lanaz
oartzen etzala;
eta ala gau artan
irten zan aitzurra,

bere zakubarekin
zulatzera lurra.
Bañan palak atzetik,
oin soñu aundirik
egin gabe, beraren
pausoak zaindurik,
biyak iritxi ziran
leku bearrera,
aitzurak ikusitzen
etzubela bera;
eta asi zanean
aitzurra zulatzen,
gordean zegon diru
ura gañeratzen,
kolpeka lurpetikan
gaindutzen zubena,
palak bere zakuban
sartzen zuben dena;
eta ala zakuba
bete zubenean,
aitzurra utzirikan
jo ta jo lanean,
ongi baliaturik
aitzurraren lanaz,
aldendu zuben andik
“tontoa” esanaz.

*Pozez bat senti bada
zerbaiten gañean,
pozak kanpanak jartzen
ditu mingañean;*

*bada balio duben
gauzen bat danean.
alik gutxina jarri
mingaña lanean.*

Euskal-Erria, XXX. 1894

(1) *Secreto*. (R. Artolaren oarra)

Zakurra eta basurdea

Mendiyan zakur zar bat
letagiñak joana,
bañan bere denboran
pizkorra izana,
ari zala ganadu
zanko bat jan ta jan,
basurdea zitzaion
aldamenera joan,
esanaz utzitzeko
ezurra arentzat;
bañan zakurrak ura
ez arturik ontzat,
zeren igarri zuben
tranposo bat zala,
eta arekin ondo
irtengo etzala,
esan zion len artan
bertan zala ari,
ezurra osorikan
kentzen mamiyari,
eta piska batean
andik joan zedilla;
gero noiznai jiratzen
zan denboran billa,
an arkituko zula
eskatu ziona:
ezur zuri, zanko tzar
aundiyan egona.

Bañan nola bestea
etzan artara joan,
ezpada mami puskak
nai zitulako jan,
salta ta abotikan
kendu zion dena;
eta zakurrak ura
zubelarik pena,
indarrez nola etzan
basurdearen din,
makurtu ta etzion
kasorikan egin,
zeren zekiyen, jartzen
bazan okerrera,
gaizki bear zubela
argandik atera;
eta ala bestea
puska aren jabe
egiñik, gelditu zan
zakurra jan gabe.
*Basurdeak menditan
bakarrik eztira,
gure artean ere
batzubek baitira,
arrazoiari pitsik
egin gabe kaso,
umillatzen dutenak
mendekoa oso.*

Euskal-Erria, XXX. 1894

Egurkiña eta astoa

Arbolaren gañean
gogor adarrari
zala aizkorazoka
egurkiña ari,
bera adar gañean
punta aldetikan
zala, eta pikatzen
ondoragotikan;
gertaturik asto bat
kargatuba oso
iristeia aruntza
biziro penoso,
onek egurkiñari
esan zion ala;
ura pasa artean
itxogon zezala,
kolpe berririk eman
gabe adarrari,
aren bizkar gañera
etzedi n erori:

bada len ere naiko
karga baitzubela,
eta ark zanpatzerik
naiko etzubela.
Bañan ura tontoak
nola esan zion,
gizonak arretikan
paratu etzion;
eta ezkutatu zan
bañan len astoa,
izandu zan adar ta
guzi bea joa.
*Egiya da azkarrak
dirala argiyak,
bañan tontoari ez
itxi belarriyak;
askotan tontokeriz
esanik egiyak,
berak zabalerazten
dituzte begiyak.*

Euskal-Erria. XXX, 1894.

Fortuna gordea

Gizon zartxo bat zala
gertatzen mendijan,
elurrak emanikan
eraso aundiyan,
pasa bide guziyak
itxirikan oso,
gaixoa gelditu zan
elurretan preso:
eta ikusirikan
irtengo etzala,
edo an otzak illa
geldituko zala,
eskubetan zeraman
makiltxoarekin
elur gañean zuben
izkribu bat egin,
irakurritzen zana
nola elurretan
zijoan iltzera ta,
pizti gaiztoak jan
etzezaten, lenengo
gertatzen zanak an
lurperatau zezala
leku artan bertan;
eta ura egite
truk bere fortuna

egillearentzako
uzten zula dena;
gordea onelako
lekutan zeukala,
eta lurperatzean
joan ta ar zezala.
Bañan ura billatu
zubenak an illa,
non lurperatu ta zan
joango diru billa,
obiratze kontuak
oso azturikan,
diru billa saltoka
joan zan pozturikan;
bañan ibilkera bat
egin zubenean,
azturik siñaleak
diruba non zegoan.
eta ezin billatuz
fortuna gordea,
ibilli ondorean
jo goia, jo bea,
oso nekaturikan
zan ostera jira
señak irakurtzera
lengoko tokira;

bañan.aíl, ordurakoz
urturik elurrak, ez baitzion
azaldu izkriburik lurrak.
Modu berean asko
engañatzen gera.

dirubaz beste gauzaz
oroitzen ez gera;
eta, au dala bide,
askotan, atiak
itxirikan, gertatzen
zaizkigu kaltiak.

Euskal-Erria, XXX. 1894

Otsoa eta zakurra

Ardi larruz apainki
jantzirik otsoa,
sartzen zan artaldera
tripazai paltsoa;
eta ardi papera
egiñaz ondo an,
ibillirik egunaz
ardiyen ondoan,
illunabartutzean
bartzartutzen zana
itotzen zuben, gero
jan baizezan dana.
Artaz ernegatutzen
zeudela artzaia
eta bere zakur on
ardi aien zaia,
ikusirik ardiyak
zirala faltatzen,
eta etzalako an
lapurrik azaltzen,
egun batez zakurrak
izan zuben era
zerbait nabaitzekoa
illuntze aldera.
Ikusi zuben ardi
batek bestea an

nola zuben tiraka
zokora eraman;
ta errezelo txar bat
artaz egiñikan,
gau guziyan etzuben
itxi begirikan.
Bigaramon goizean,
ardi larruz bera
ongi estalirikan,
joan zan artaldera;
eta illuntzeaz bat
txokoz txoko asi
zan, pizti txarrik bazan
an zezan ikusi;
eta ala, otsoa
sarri beragana
joan zan. zeukan ustean
seguru zer jana:
bañan ezaguturik
zakurrak otsoa,
esan zion: "Aizak, i,
zatar tranposoa,
ardiyaren jantziya
iruki arren nik,
etzakala sinistu
ardiya naizenik".

Eta kolpe biz bere
jantziya atera
eta errabiz zion
saltatu gañera;
otsoak ere, artaz
beroturik oso,
zion zintzurra autsi
naiean eraso;
bañan zakurrak nola
zeukan lepandea,
edo kollare burni
zorrotzez betea,
otsoak egin arren
bere alegiñak,
sartzeko zakurrari
gogor letagiñak,
au ezin iritxirik
zan artean ari,

zakurrak lotu zizkan
agiñak berari.
Eta artzaiak biyak
ikusirik ala,
eta makillarekin
joanik beriala,
otsoa makilpean
izandu zan illa,
etzedin berriro joan
beste ardi billa.
*Naiz izan bat indarrez
ta buruz azkarra,
baldin da badarama
bizitza kaskarra,
bukaera onikan
ez du ikusiko,
usterik gutxinean
da oso galduko.*

Euskal-Erria, XXX. 1894.

Erbiyak, konejubak eta beste piztiyak

Erbiyakin konejuk
pozgira aundiyan
zebiltzala eztaiak
ospatzen mendiyen,
txoko batetik esan
zuben akuriyak:
“Jaunak, mugiera bat
egin du mendiyak”.
Eta izuturikan
itz arretaz denak,
utzi zituzten beren
josta festa lenak;
segiruban erbi bat
goitikan jatxirik
miratzera lur biak
ote zan mugirik,
eta billaturikan
satorra zuloan,
esan zion ia zer
lan ari zuben an;
zertan zan modu artan
zulaketan ari,
zimendubak urratzen
mendi aundiari;
arrek ginbeletatu
ziolako oña.

zala mugitu mendi
aundi aren gaña;
eta izuz igorik
segiruban gora,
otsegin zuben: “Jaunak,
orain da denbora;
goazen aguro, goazen,
ezkuta gaitezen,
mendiyaren azpiyan
lertu ez gaitezen;
itzuli emendikan
gaitean abiya,
erortzera dijoa
segiran mendiya”.
Eta ura aitzeaz,
pelotaren gisan
kuskurturik, trikuba
amilka asi zan;
eta tximu arbolan
dantzan zebillena
ere, eroririkan,
kolpatu zan dena;
non esan zuben berriz
orduban erbiyak:
“Bai; nik esanak dira
irtengo egiyak;

ara non asi diran
arriyak amiltzen,
ara arbol aundiyak
oñetik mugitzen".
Eta izuz asirik
besteakin bera
jaisten zilipurdika
mendi ortan beera,
eta arkitekturikan
be orretan ura,
itxumenean zuten
saltatu putzura.
Bigaramon goizean,
egunak argiya
eman zuben denboran,
zutikan mendiya
ikusirik, bizirik
gelditu ziranak

joan ziran miratzera
satorraren lanak;
eta non billatuko
zuten lur aulduba,
mendiyaren zimendu
osoa galduba,
arkitu zuten lasai,
patxara osoan,
satorra zurrungaka
lo bere zuloan.
*Onek erakusten du
bide aundi gabe
egin oi gerala maiz
ikararen jabe;
ez sinisteko kolpez
entzuten dan dena,
begiramen pixka bat
jartzeko aurrena.*

Euskal-Erria, XXXV. 1896.

Konejuba eta erbiñudea

Zelaian konejuba
belar ona janaz
zebillela gozoro
saltoak emanaz,
ikusi zuben erbi-
iñude zar bat an,
gordean beragana
zegoala zalantzan;
eta izuturikan
an ikustez ura,
igesbide bat jaio
zitzaion burura;
bat-batez salto aundi
bat egin baitzuben,
eta salto arekin;
oiuz esan zuben:
“Ai, galdu naiz, eiztarik
aparte ez dira,
ona beren zakurrak,
ona emen dira;

galduba naiz, ai sarri
naute atxituko.
eta ezur ta mami
bertan txikituko”.
Eta besteak ura
ikusteaz ala,
sinisturik zakurrak
gañean zirala,
zokotikan irten da
asirik igasi,
etzuten biyak alkar
geiago ikusi.
*Onek erakusten du,
bat estu danean,
zentzuba para bear
dubela lanean;
burubak baitubela
gorputza salbatzen,
buruz ez dabillena
laster dala galtzen.*

Euskal-Erria. XXX. 1894.

Astoa eta otsoa

Mendi egal batean
nai ain pentsu janta
zebillela astoa
lurrean etzanta,
eta amildurikan
mendi artan beera,
joan zan jira-bueltaka
zingira batera:
eta an gerriraño
loitan sarturikan,
arkitzen zala irten
nai ta eziñikan,
arrantzaka asi zan
laguntzaren billa,
etzedin gelditu an
preso loitan illa;
eta tronpetazoak
aiturik otsoak,
bere artean esan
zuben tranposoak:
“Astokume gurin bat
dago or negarrez,
eta ia detan nik
atzitutzen parrez”.
Eta ala joanikan
bertara segiran,

esan zion ia zer
egiten zube n an;
zeñen erantzun zion
ongi etzegoala,
eta ala mañuba
artzen baitzegoala.
“Nik sendatuko dizut
zuk daukazun miña
-esan zion otsoak-,
ni naiz sendagiña”. (1)
Eta ura esatez
bat arrimatutzen
asirik, ito zezan,
aurreratxo sartzan,
etzubelako ongi
oin bidea neurtu,
golpez zan bera loitan
leporañon sartu;
eta orduban zion
esan astoari
deitzeko tronpetazoz
bere lagunari,
aruntz bildu zitezen
aiek salbatzera,
estutasun artatik
zitzaten atera.

Eta astoak zion
esan segiruban
beste gauzikan pasa
zubela buruban:
non otsegingo zion
bere lagunari,
deitzen asiko zala
artzai jendeari.
Eta ala arrantzaz
zenbait tronpetazo
emanik, zuben zer zan
an adierazo;
eta artzaiak aruntz
makillak arturik

joanik, eta asto on
ura libratu-rik,
non estu zan otsoa
salbatuko zuten,
arrika ta makilka
bertan il baitzuten.
*Intentzio txarretan
dubenak jokatzen,
maiz baitu uste gabe
estropozo jotzen;
lan txar asko egiñak,
estueran gero,
ez bailezake gauza
onikan espero.*

Euskal-Erria, XXX, 1894.

(1) *Médico.* (R. Artolaren oarra)

Gaztañak eta intxaurrak

Gaztañak beren morkots
ta guzi saskiyan
arkitutzen zirala
tellatu azpiyan,
eta intxaur ondubak
egonik an alde,
oek burla moduban
egin zien galde:
zertarako zituzten
gerrik ez ta lantzak,
zertarako gañean
zeuzkaten arantzak;
aboa sartutzeko
latzegik zirala,
eskubak zulatzeko
baizik etzirala;
eta gaztañak zien
erantzun itz ari,
esanaz berriketan
zertan ziran ari;

berak sokoten pean
bizituk etziran,
ia denbora artan
ain onduk al ziran,
ortzak sartzen aboa
zutenean mintzen.
eta tintura txarrez
eskubak zikintzen;
eta intxaurrak artaz
jaikirik kontura,
etzuten nai berri
izan kontu ura.
*Espillu ontan zentzuz
begira dezagun.
geren burubak ongi
ikusi ditzagun:
gaztien biurreraz
aserretzen gera,
eta geok obeak
izanak al gera?*

Gizon galgirotia (1)

Gizonak emanikan
arras jokubari,
eta beste bear ez
ziran kontubari,
lenaz zana zorion
aundiyaren jabe,
galduta gelditu zan
ezer ere gabe;
eta aurrera zala
lotsatzen erriyan,
lenaz ala oituba,
miseri gorriyan,
egun batez mendira
joan zan itzul andik,
lotsaz gorde naiean
mundubarengandik;
eta baso mortoan
zijoala penaz,
begietatik malko
lodiyak emanaz,
arbol zillarrezko bat
billatu zuben an,
ostoz ornituba ta
zegoana loretan;
eta egonik gauza
on ari begira,

bestetara begirik
ezin zula jira,
esan zuben: "Arbola
bota ta segiran
eramanik errira
milloiak dauzkat an;
bañan ez -esan zuben-,
eztet bear bota
frutuba eman arte,
loretan dago ta".
Eta itsatsirikan
lore eder denak,
urrezko gingak ziran
eman zitubenak.
Orduban arbolari
laja bota gabe,
eta egiñik ginga
eder aien jabe,
pozez bere aiekin
jetxi zan errira,
bañan zori gaiztoan
baitzan aruntz jira:
lengo bizierari
e m a n i k segiran,
gingaren balioa
sarri baitzuben jan,

Iñork etzeion egin
burla eta farra,
berriro izan zuben
mendira bearra;
eta joanera artan
ere arbola an
billatu zuben, bañan
nola neguba zan,
arkitu zuben soilla
lorerikan gabe;
eta udan zeikena
egin gingen jabe,
ez itxogotiarren
berriz udarari,
aizkorazoak zizkan
eman arbolari;
eta ala botarik
bere arbol ona,

berriro aberastu
zan oso gizona;
bañan lengo lepotik
izanik buruba,
ezkutatu zitzaion
arbol eder ura,
eta ala zeikena
urtero dirutu,
gelditu zan ez diru,
ez arbol, ez frutu.
*Onek erakusten du
galgiroak artzen
ditubena baitala
modu artan jartzen;
naigoko ditula ark,
urtean amabi
bañan, beretzat izan
egun berean bi.*

Euskal-Erria, XXX, 1894

(1) Vicioso. (R. Artolaren oarra)

Astoa, txerriya eta beren jabea

Gizonak astoa ta
txerriya sal zitzan,
goiz batez feriyara
biyakin asi zan;
eta maiz txerriyari
boteaz alea,
zeramala geldika
tripazai jalea,
akabaturik bidez
erdiyan zer janak,
zestotxoan zituben
arto ale danak,
txerriya joan nai ezik
zitzaion gelditu,
etzubela nai ankik
aurrera mugitu,
esanaz ezpazion
ematen artorik,
etzubela emango
aurrera pausorik,
“Ez? -esan zion-; ori
laster dek jakingo,
ik nai ez arren geran
edo ez gu joango;

lagunak ezтик bear
joateko artorik,
eta arto gabe joan
nai ez dekala ik?”
Segiran astoaren
soka kokotetik
lotu zion, ta joaz
astoa atzetik,
asi zuben biyakin
joan era berriya;
eta altxa ta etzan
kurrinkaz txerriya,
azturikan arto len
eskatzen zubena,
ferira iritxi zan
mazkaldurik dena.
*Mañosotxo diranak
lenaztik azitzen,
modu oetan dira
gero ikusitzen;
arbolak gaztetan zer
modulan dan jartzen,
gerora segi bide
ura du ekartzen.*

Euskal-Erria, XXX, 1894.

Bi lapur

Kaja bat diru biyak
nonbait lapurtuta,
zeramatela zaldi
gañean artuta,
allegaturik gabaz
benta xar batean,
pentsatu zuten lotan
gelditzea bertan;
eta ala segiran
sarturik barrena,
lendabiziko egin
izan zuten lana
izan zan gordetzea
kaja ukulluban,
eta gerogo biyak
jarri ziran lo an;
bañan onetarako,
andikan dirurik
etzeien lapurtu ta
ez ere zaldirik,
besoan trabaturik
batek erramala,
esan zuben egingo
zubela lo ala.
Ontan zirala gero,
gabaren erdiyan,

beste lagun trasteak
bere pikardiyan
kaja botarik asto
zar baten gañera,
bere arekin itzul
zan andik atera;
eta presaz pasarik
mendik eta mendik,
ustez urrutietan
zalakoan andik,
illunbetan emanik
goi be milla jira,
goizean arkitu zan
bentari begira.
Ordukoz oaturik
zana ukulluban,
lagun paltas ta kajik
etzekarrela an,
segiruban igorik
an suben zaldira,
irten zan presaz lagun
ondoren mendira;
eta besteak ura
ikusirik sarri,
eta galduba zala
zunean igarri,

kaja botata berak,
al zuben moduban,
bentaren ingurutik
eskapatu zuban.
*Gaiztoagandikan zer
liteke espero?*

*Oker bide geiago
ikustea gero;
txarraren lagunkidan
ez artu lanikan,
batek obe du jardun
berak bakarrikan.*

Euskal-Erria, XXX, 1894

Kirkirra, barakulloa eta birigarroa

Kirkirra belardiyan
anka bat autsita,
zegola ezin joanik
antsiyaz, etzinta,
eta gertaturikan
barakulloa an,
jiba gañean zuben
etxera eraman;
eta bildurik ere
zer jana ugari,
alegiña lagundu
zion eriyari.
Beste aldi batean
barakullo bera,
zan denboran pareta
zulotik atera,
birigarroak zuben
sasitik ikusi,
eta atxitu naian
zan denboran asi,

kirkir lengoa aruntz
egonik begira,
esan zuben: “Gabirau
zar bat agerika,
zeña daguen begira
emen ingurura”.
Eta birigarroak
entzuteaz ura,
utzirik barakulloa
atxitu zubena,
larri joan zan zubela
biotzean pena.
*Onek erakusten du
zer egin iñori,
egin ura zaiola
jaikiko berari;
on egiñak ona du
bereganatutzen,
lenazko jarraierak
ez dira aztutzen.*

Euskal-Erria, XXX, 1894 .

Tximuba eta kamelluba

Tximuba bere ume
batekin penoso
zijoala bidean
nekatu rik oso,
bere ura karraitu
ezin baitzubela,
eta ezin segitu
zezakela ala,
gertaturik kamellu
bat pasatzea an,
esan zion nai zuben
joan aren gañean;
eta bi aldiz esan
bañan len itz bera,
igo zitzaion bere
jibaren gañera;
ala an zan denboran
nai erara jarri,
kamellubak segitu
zion bideari.
Gisa artan egiñik
joan era aundiya,
eta bear tokiyan
ziranean iya,
bide dena pasarik
neke gabetanik,

kamellu onak esan
zien: “Tximuba, nik
orain joan bearra det
beste bidetikan,
eta jatxi bear ko
dezu gañetikan”.
Eta asarraturik
orduban tximuba,
esan zion igoa
zeukala damuba;
jiboso tzar trakets bat
besterik etzala,
zori gaiztoan aren
gañera joan zala;
eta tximubagandik
alako paguba
artuttez, penaturik
joan zan kamelluba.
*Gizonak onraduba
bear badu izan,
ez du jarraitu bear
tximubaren gisan;
mespreziatzen duna
egiten dan ona,
izango da tximuba
eta ez gizona.*

Euskal-Erria, XXXVI, 1897.

Gizon bi

Gizon zuriz ederki
jantzi bat bidean
zijoala, beste bat
arrimaturik an,
eta biyak alkarri
beren itz bidea
emanik, pasa zuten
ongi txit bidea.
Gabaz benta batean
sarturikan biyak,
lotarako eskatu
baitzituzten oyak;
eta zuriz jantziya
ametsetan asi
zanean, zan bestea
aren soñez jantzi;
eta bere ariopak
utzirikan bertan,
diru ta guzi itzul
mendira baitzan joan.
Artan esnaturikan
beste lo zegoana.
eta ezaguturik
egin zion lana,
segiruban jaiki ta,
soin arrek utziya

jantzirik, zan beraren
ondoren abiya;
artarako zakurra
ere baitzeraman,
eta ontaz nai zion
kastigu bat eman;
bañan nola gertatzen
baitzan illargiya,
eta zegoan kanpoa
biziro argiya,
soin zuririk argitan
ikusitzen etzan,
eta lapurra uste
berean gorde zan,
esanaz: "Nekatu naiz
korrika bidean.
eta nagon itzala
onen itzalean;
ez naute ikusiko
illuntasun ontan,
geldi nindeke bada
bertan emen lotan".
Bañan. o!, non gordeko
zan illunbe artan.
soin zuri zcramana
an argitzen baitzan;

eta ala besteak
non zan nabaiturik.
eta beraganako
bidea arturik,
allegatu zanean
zakurra gañera,
botarik izan zuben
puskatzeko era.

*Onek erakusten du,
lupurrak argiyak
izan arren, ditula
galtzen illargiyak;
da esatea, ustez
naiz argiyak izan.
deskuidatzen dirala
tontoaren gisan.*

Euskal-Erria, XXXV, 1896

Astoak eta gizona

Oso goiz asto pilla
batekin atera
etxetik gizona ta
merkatu batera
zijoala, arkitu
zan lan nekosoan,
astoak bidean nai
etzutelako joan;
eta arre bati ta
besteari arre,
bere pazientziya
zubelarik erre,
etzuben astoaren
pausorik arintzen,
eta zijoakiyon
denbora berantzen.
Ontan sinisturikan
merkatura ala
bear denborarako
bilduko etzala,
aza buru bat zion
astoetan bati
lotuta zintzillika
paratu atzeti;
eta besteak, aza
ain alde ikusi

zutenean, ziran jan
naian denak asi;
eta jabeak aza
zeramakinari
kolpeka erasorik
segi zeien ari,
aurrekoak korri ta
atzekoak segi,
biderik ezin egin
ziela alkarri,
zeñen denak nai zuten
jan aza gozoa,
ala arindurikan
astoen pausoa,
bear ordurako zan
iritxi erriyan,
bere asto ta guzi
plazaren erdiyan.
*Askotan ezin egin
dan lana indarrez,
buruba askatzeaz
egiten da errez;
ez beti eserita
egon portuna zai,
portunak ere bera
billatzea du nai.*

Euskal-Erria, XXXVI, 1897.

Otsoa eta azariya

Otsoa miñez gaizki
gertatutzen zala,
zulotikan kanpora
irteten etzala,
azariya nola zan
jakiñikan ura,
egun batez zitzaion
joan bere zulora;
eta otsoak bere
oñaze ta guzi,
zuben denboran lagun
ura an ikusi,
esan zion: “Ai, lagun,
lagun, niok gaizki,
eta ez niok iñork
sendatuko noski;
illabete bat badek
nabilela miñez,
nigandik oñazeak
atera eziñez;
eta gertoit ontatik
libratu nadiyen,
edo oñazepean
urtu ez nadiyen,
erregutu egiok
jaungoiko denari,
oñaze oek arren
kendutzeko neri”.

“Ez ditek balioko
nere errezoak
-esan zion azari
kaskar tranposoak-;
ere denboran aiz i
gaitz asko egiña,
eta berakgatikan
dek daukakan miña;
maiz itukan ardiyak
ik ito ta jaten,
eta txekor ondoren
ere intzan joaten”.
“Ala dek -esan zion
itz ari otsoak-;
bañan neretzat aiek
baziran gozoak,
olloak ez itukan
iretzako miñak,
non oraindik dakikan
dantzatzen agiñak;
nere gai ber-berean
arkitzen bait aiz i,
emen gaizto igualak
gertatzen gaituk bi”.
“Bai, bañan -esan zion-
i ez aiz erori
kontura, gai iguala
ez baitala ori:

ni gaztea izanik
i zarra aizela,
eta zartu bañan len
onduko naizela;
orain baliaturik
al dedan guziya,
pikardiz olloari
kendubaz biziya,
miñez jarri bañan len
onduko nauk oso,
eta ez niok gaitzak
atzituko preso”.
Eta ura esatez
bat gogorki miñak
eldurik, gaitz otsoak
zekarren samiñak,
asi zan marruaka
eskatzen zerura
arren kendu zeiola
ari min txar ura;
lagun bial zeiola
aingeru bat beren,
oñaze pean bertan
il etzedin arren”.

Eta non aingeruba
zitzaion sortuko,
eta gozotasunen
bat zuben artuko,
egan jatxi zitzaion
zezen bat aundiya,
adar bakoitza kana
bat zubena iya:
eta non oñazeak
zizkan aterako,
eta otsoa ere
zuben sendatuko,
lenaz txarrak izandu
ziraren piztiyak,
adarkazo banetan
il zituben biyak.
*Kontu oni begira
zerbait jar gaitezen,
azariyaren gisan
arki ez gaitezen;
gerorako ez utzi
ondutzeko lanak,
gerora iritxiko
ez gera ta danak.*

Euskal-Erria, XXXVI, 1897

Aurra eta errañuba

Espillua iltzetik
zintzillik arkitzen
zala, ta zubelako
aizeak mugitzen,
eguzkiaren bidez
bere aurrean an
errañuba egiten
baitzuben lurrean.
Aurrak ikusirikan
pitxi polit ura,
bera atxitutzea
zitzaion burura;
eta abiatu zan
arrapatu nayan,
bañan beti iristen
zan denboran iyan,
paratzen zionean
gañean eskuba,
ark jartzez bat itzul zan
joaten errañuba;
eta ernegaturik
segitzen berari,
bertan etzan ta eman
zion negarrari.
Ala arkitzen zala
gauza polit gabe,

eta jabetutzeko
esperantzik gabe,
negar ta negar malko
lodiyak emanaz,
damutuba alperrik
jardun zuben lanaz,
dantzatik gelditurik
kolpez espilluba,
eskura joan zitzaion
bere errañuba;
eta au ikusirik
mugitzen etzala,
eta sinisturikan
jabetu baitzala,
ezkutaturik malko
tarteko negarra,
begietara jaio
baizitzaion farra.
*Gizonari au bera
gertatzen baitzaio,
zori onaren billa
iñoiz milla saio
egin urren, iñondik
azaltzen etzaio,
eta gero go kolpez
igual sortzen zaio.*

Euskal-Erria. XXXIX. 1898.

Zakurra eta katuba

Zakur batek aragi
puska lapurtuta,
jateko zeramala
ortzetan artuta,
aundiagoak zion
abotik atera,
eta gorde naian joan
zan zoko batera.
Au gertaturik katu
bat ume birekin,
azkazal zorrotzakin
zion onek ekin;

eta zarpazo batez
kendurik begiya,
joan zan zakurra laja
ta an aragiya.
*Ez nai danikan egin
mendekoarekin,
bestek ez dezan egin
lan bera berekin;
indarrez ez besteren
gauzen egin jabe,
zeren geldi liteken
bera ezer gabe.*

Euskal-Erria. XXXII. 1895.

Auntza eta oreña (1)

Mendi tarte egiten
zubela ibayak,
mendi egal banetan
bizi ziran biyak;
eta lagunik gabe
beti oso bakar
zutelako ikusten
auzo biyak alkar,
egun batez auntzari
oreñak otsegin
zion, esanaz: “Nuke
izango atsegin
zurekin pasatzea
eguntxo bat emen;
bada biyok nola gu
bakar beti gauden,
lagunkidan bildurik
emen alkargana,
pasako baikenuke
eguntxo bat ona”.
Eta ontzat arturik
auntzak ark esana,
bigaramon goizean
joan zan beragana.
Ala egun eder bat
pasaturik biyak,

azkenak emateko
denboran argiyak,
auntza asterakoan
andik lur berera,
esan zion: “Ai, onla
zu mendi nerera
joango baziñake bein
egun baterako,
zer eguna genuken
biyok an pasako!”
“Eta zergatikan ez
-segiran oreñak
esan zion- ni joan ez
ikustera gañak?”
“Zergatik ibaitxo bat
dagon or txit bean,
eta zu ezin pasa
zindezken urean;
ni pasa naiz saltoka
arritik arrira,
eta ala bearko
baitet ere jira;
bañan zuretzat oso
gaitza baita ori,
zu errez baitzindezke
urera erori”.

“Etzazula nekatu
ortaz bururikan
-erantzun zion-; ez det
nik ur beldurrikan;
zuk alako bi anakak
luze baditut nik,
eta urtan joango naiz
busti gabe tripik”.
Bañan bigaramona
zanean argitu,
zan biziro estura
aundiyan arkitu;

ibaia goititurik
neurritatik goora,
itota ark eraman
zuben itsasora.
*Askok izan oi dute
anken pantesiya,
beretan balegoke
bezela guziya:
bañan ez arkitzeko
nekoso munduban,
azkartasuna bear
du izan buruban.*

Euskal-Erria, XXXII, 1895.

(1) *Ciervo*. (R. Artolaren oarra)

Zozoa, belea eta legoia

Zozoa ta belea
non bat ala biyak,
beren ustez izanik
kantari aundiyak,
eta jakiñik zala
legoi erregea
kantu onak aitzeaz
biziro zalea,
bein gonbiratu zuten
bazkari batera,
artan izan zezaten
kantatzeko era;
eta ala nork beren
aldetikan lana
egin zuten moldatzen
arentzat zer jana.
Zozoak zizkan jankai
txitxareak jarri,
eta beleak berriz
ganadu ezur bi;
eta ikusirik ain
bazkari pobrea,
ez gustoz gelditurik
legoi erregea,
burla moduban onek
parrez zien esan,

bazkari eder ura
dijiritu zezan,
kantatu zezatela
kantu polit bana,
eta ongi ziela
sariztuko lana.
Artan lenen zozoa
zan asi kantari,
eta oso ederki
zalarikan ari,
txalorikan etzion
erregeak jotzen,
zeren txitxare janaz
zan nonbait oroitzen;
eta gero belea
zan denboran asi,
etzubelarik zozo
ark ainbeste grazi,
zeñak *koa koa koa* baizik
kantatzen etzuben,
erregeak txaloak
joaz esan zuben
ura zala onena
bi kantarietan,
eta beste pizti ta
animalietan

ere oberik zanik
uste etzubela,
bada alako gisan
kantatu zubela.
Eta errabiz edo
errabirik gabe,
egiñikan legoia
belearen jabe,
maitatutzen zitzaion
igortziyaz asi,
egin balio gisan
kantuz zenbait grazi,
eta uste gabean
edo naita ala,

lepoan estuturik
geitxo azkazala,
kulpa asko duben bat
urkatzen dan gisan,
bere azkazalpean
itoa izan zan.
*Onek erakusten du
kontu aundiz jakin
bear dala ibiltzen
animaliyakin;
bi ankekoak asko
dirala gurekin,
eta ezjostatzeko
nolanai berakin.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896

Ariya eta otsoa

Ariya jaten ari
zala belardiyen,
arbolari lotuba
zegoala mendiyen,
otsoak ikusirik
ala, apartera,
esan zuben beregan:
“Oraintxen det era
jankai oso guriyaz
egiteko jabe,
bada ariya dago
libertade gabe”.
Eta arrimaturik
bere ondorañon,
sokak luze guziya
zuben tokirañon,
aurretxo sartuta jo
ta bota etzezan,
edo apartetikan
engañatu zezan,
zankoren bat ozkazoz
autsita galtzeko,
eta gero gozoro
itota jateko,
esan zion: “Egun on,
ni naiz sendagiña,

nai nukena sendatu
zuk daukazun miña;
bada esan dirate
ongi etzaudela,
egun eta gau tripa-
ko miñez zaudela”.
Bañan ariyak ura
nor zan jakiñikan,
eta etzeramala
naiera onikan,
abiyaduran salto
batez eten soka,
eta gogor otsoa
kopetean jota,
botarikan bueltaka
korderikan gabe,
egin zan libertade
berearen jabe.
*Ontaz kontura zerbait
erortzen bagera,
azkar askori zaie
gertatzen au bera;
ustez daukatenean
baliatze era,
tiroa kuletratik
oi zaie atera.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

Otsoa eta azeriya

Gaiztakerietako
alkaturik biyak,
asi ziran lapurtzen
bildotx ta ardiyak;
sinistpendurik oek,
atxiturik aisa,
partituko zutela
erdibana eiza;
eta ala bein bildotx
baten atzetikan
zebiltzala, atxitu
nai ta eziñikan,
gertatu zan otsoa
sartzea lazoan,
eta nola libratu
ezin zan zedin joan,
deika asi zitzaion
bere lagunari,
esanaz ken zeiola
lazo ura ari;
bañan besteak nola
lagunduko zion,
bildotxari segitu
naiago baitzion,
non-nai baitzuben berak
beretzat lapurtu,

gero bakarrik zezan
ere tripan sartu.
Alaz ere erantzun
zion otsoari,
esanaz ez ixilka
deitutzeko ari;
gorreriya zeukala
belarri biyetan,
eta ez jardutzeko
ala berriketan;
ojuz ager zeiola
zer nai zion esan,
klaro deitu ta zerbait
entenditu zezan;
eta ojuka asi
zanean otsoa,
bildotxen jabe zala
azeri paltsoa,
ojuaz jaiki ziran
artzaiak kontura,
etzala pertsonaren
itz doñuba ura:
eta ala joanikan
ikustera zer zan,
otsoa preso zuten
billatu lazoan;

eta non libratuko
zuten lazotikan,
arrika ta makilka
puskatu zuten an.
Gaiztoak badakite
iñoiz alkar artzen,

bañan bai ere utsa-
gatik alkar galtzen:
argatik nola berak
baitiran trapubak,
gaizki irteten zaizte
trapuzko kontubak.

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

Uso eder bat eta ontza

Ontza gelditurikan
arbol gain batean,
lenaz uso ederra
zegon adarrean,
eta onek an ura
zunean ikusi,
zitzaion burlaz parra
egin naian asi,
esanaz: “Zer zera zu
orren itsusiya?
Zomorro zatarren bat
edo egaztiya?
Moko oker orrekin
orren satitxuba,
alderoka iruri
zenduben itxuba;
itxura txarrekoak
dituzu begiyak,
katu zar bat diruri
zure arpegiyak;
iruri dezu ere
zapi zar puztuba,
edo zaudela koltxoi
batean sartuba”.
“Ez dezu zer geiago
erantzunik neri?”

-esan zion besteak
burloso zanari-.
Nik orrenbeste palta
badauzkat nerekin,
zuk ere zerbait izan
zetzake zerekin;
egiya da zaudela
eder ta guriya,
izango baidizula
askok inbiriya;
bañan zuk ere izan
naiz zere graziyak,
ez dituzu izango
bentaja guziyak”.
Eta artan eiztari
batek usoari
emanik dardazo (1) bat
zan illik erori:
eta itxumenean
ontzak, itzul joanik,
esan zuben: “Naiago
det zatar bizi nik,
zeren ederra izan
banitz orren gisan,
agiyan garai ontan
biziko ez nintzan”.

*Ederrak iruki naiz
oparo graziyak,
ez dituzte izaten
bentaja guziyak;*

*mespreziorikan ez
zatarrari egin,
bera lurpegokora
erori ez dedin.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

(1) *Flecha*. (R. Artolaren oarra. Bañan *flechazo* bearko lukela uste degu.)

Nekazariya

Zelaiak laborea
ona ta ugari
ziolarik ematen
nekazariari,
ase eziñik arrek
ematen zionaz,
geiagoren naikeraz
bizitzen zan penaz;
eta bein an sagasti
bat zuben aldatu,
laboreaz gañera
fruta zezan artu;
bañan arbolak gora
zijoazen gisan,
zelaia laborea
ukatzen asi zan,
zeren arbolak zien
indarra berari:
ateratzen, itzala
emanaz lurrari;
ala nekazariya
penaz zan arkitzen.

len ainbeste labore
etzulako biltzen;
bañan arbolak lorez
jantzi ziranean,
poztu zan nekazari
jarduna lanean,
izango zubelako
aboztu obia;
bañan denbora txarrak
galdurik loria,
laborea erdiya
ozta jaso zuben,
eta sagarrik ale
bat izan etzuben.
*Zumu dena gauzari
kendutzen bazaio,
zer geiago berari
aterako zaio?
Bere neurri on batez
asetzen eztanak,
emango dizka bere
burubari lanak.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

Anka baldarra eta errena

Anka bat nola Josek
baldarra baitzuben,
eta ibilkaiera
ona txit etzuben,
oso penaturikan
arkitutzen zala,
esanaz pozik iñon
arentzat etzala,
errena zuben bere
ondoan ikusi,
zijoala txit baldar
kojoka itsusi;
eta arriturikan
ikusteaz ura,
zitzaion gauza berri
bat jaio burura;

esan zuben: “Ez naiz ni,
ez, orren zatarra;
orri bai egin bear
diotela farra;
eta ala tinkatzez (1)
anka arreanean,
poz bat sentitu zuben
bere barreanean.
*Supritzen dubenari
poz bat sortzen zaio,
gaizkiago danen bat
azaltzen bazaio;
penatubagokoa
ikustean beste,
nork bere penik ez du
sentitzen ainbeste.*

(1) *Fjjar*. (R. Artolaren oarra)

Erlojua eta gizona

Gizona sasoiean
aurrera zanean,
iya ezertarako
gauza etzanean,
gelditu zan etxean
ibilli eziñik,
etzekarrelarikan
gaitzik edo miñik;
bañan erleju bat an
zintzillik egonik,
ark etzion egiten
nonbait ere onik;
ikusirik ordubak
lasterka pasatzen,
ikusten zuben ere
zijoala zartzen;
eta ura zan beti
senti zuben miña:
denboraren joanera
gelditu eziña;
eta bein erlejuba
atzeratu zezan,

edo ala lasterka
ikusi etzezan,
nolabait altxarikan
zegon sillatikan,
eta bere gañera
igo ta andikan
zala bere naieran
zirikaka ari,
silla ta guzi goitik
beera zan erori;
eta kordea joan ta
gelditurik bera,
denborak zuzen zuben
segitu aurrera.
*Erlejuba gelditzen
bizi erre da,
bañan denborarikan
gelditutzen ez da;
au joaten da aurrera
ta beti aurrera,
ezin segituz oni
gu gelditzen gera.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

Ardoa eta ura

Ardoari gizonak
bota zion ura,
ez igotzeagatik
zumua burura:
eta ontaz ardoa
nola baitzan erre,
esan zion urari
jarririk aserre:
“Zein aiz i nere tripan
orrela sartzeko?
Zein i ni naguen malla
goituban jartzeko?
Ik ez dek kolorerik,
ez ere indarrik,
eta gusto on gozo
nerea non dek ik?
Irten ari kanpora,
ua emendikan,
ez diat nik zañetan
ire bearrikan;
neronek diat iñork
ez ainbeste indar,
gizonik gogorrena
jartzen diat dardar;
nik diat jartzen triste
daguana kantari,

errena nerekin dek
gertatzen dantzari;
ni eratez aspertzen
ez dek bein gizona,
orretan ezagun dek
naizela txit ona;
eta izanikan i
berriz orren utsa,
uste det bietala
nik ire laguntza?”
Eta oek aitzeaz
sentiturik lotsa,
negarrez gelditu zan
uraren biotza.
Bañan allegatu zan
denbora berriya,
zeñen sentitu zuten
lurrak egarriya,
eta ikusi ziran
mastiyak auldutzen,
zañetan zekaizkiten
indarrak galdutzen;
eta, penaturikan,
erreguz zerura
jarri ziran guziyak
emateko ura;

bada ez jaikitzekoz
denbora urrean,
txoil igartuta denak
zirala lurrean:
bañan erregu aiek
ez aiturik goiak,
etziran lertzen ura
zeukaten odoiak;
eta artaz pozturik
biotz urarena,
esan zuen: "Ni ere
naiz Jainkoarena:

kontatu banau ere
ardoak ni ustzat,
ardogaiak artuko
ninduke beretzat".
*Jaunak egiñak gera
aundi-txikik, denak,
izan gaitean beti
lagun besterenak
mundu ontan guziok
gerare errenak,
eta gorde ditzagun
falta alkarrenak.*

Euskal-Erria, XXXVI, 1897.

Astoa

Nekerik gabe bizi
zalarikan lasa,
janaz noiznai artoa
eta noiz nai aza,
buruba zubelako
oso kalabaza,
ara zer pentsamentu
oi zituben pasa.
Esaten zuben: “Ongi
naizelarik bizi,
beti naiz serbitzari,
iñoiz ez nagusi;
alaz ere astoa
izate ta guzi,
nai nuke nere mende
beste nik ikusi”.
Ondoegi izatez
bizi zan finduba,
aundi naiez buruba
zeukan arinduba;
eta beragatikan
biotza minduba,
falta zitzaiolako
nori aginduba.

Arre esan ta nola
joan bear baitzuben,
eta gelditu iso
entzuten bazuben,
eta nori agindu
nola ark etzuben,
pena ura barrenen
sentitutzen zuben.
Ontan bein eguzki txit
ederra zegoala,
ikusi zuben bere
erreñu itzala;
eta nabaiturikan
mugitzen baitzala,
iruritu zitzaion
asto beltz bat zala.
Arri esan ta zion
berari segitzen,
iso esanik biyak
baitziran gelditzen;
eta nola zan berdin
berekin ibiltzen,
esan zuben: “Ongi dit
onek oberitzen”.

Ontaz oso pozturik
arkitutzen zala,
bere mendekoz baizik
oroitzen etzala,
eguzkia gorde ta
gorderik itzala,
sinistu zuben bere
laguna il zala.

*Astoak zentzurikan
etzuben buruban,
eta engañatu zan
bere erreñuban;
gu ere asko gera
astuen moduban,
engañuz ornitubak
gaudenak munduban.*

Euskal-Erria, XXXVI, 1897.

Arranoa eta belea

*(Donekidatuba Indalezio Bizkarrondo (Bilintx)
biursariari bizi zan denboran,
eta argitaratugabea.)*

Zure bertso ederraz
oroitzen naiz maiz-maiz,
irakurtzez beñere
aspertu ezin naiz,
zuk dakizu egiten
bertso onak errez,
parerik ez dutenak
graziya ederrez.
Zu erregatzen zaitu
doaeizko intzak,
zerutik jaisten dira
zuregana itzak.
Gureztat etzan sortu
onelako ditzik,
dauzkagu graziyaren
ate danak itxik.
Zenbaitek esango du:
“Zer da bada ura?
Zer gauza polit zaizka
jaiotzen burura?
Itz batzubek apaintzen
ikasiya dala,
zer milagroa itzak
apaintzea ala!...
Lan au egin lezake
noiznai edozeñek;

ez naiz bertsolariya,
eta nik neronek”.
Orduban, erozeñek
balezake egin,
itz neurtubetan biet
nik ere itzegin.
Bañan onetarako
nerien modelen,
zuriak artzen ditut,
Bilintx, esan det len.
Aurkez nazkitzu zure
lira ta graziya,
galaz kanta dezadan
nere poesiya,
zeñetan azaldu nai
ditudan belea,
arranoa, ariya
eta arkumea;
bada itz bide ontan
zuzen nadin sartu,
lenengo arranoa
biet aotaratu.
Arrano arrapari
ega luzedun bat,
laño petik zeletan
zeguena anbat,

illunabar batean,
aiziaren gixan,
goi-goitik mendiyaren
gañera jatxi zan,
eta arkume batez
egiñikan jabe,
zarpazo biyan laja
zuben korde gabe.
Beleak ikusirik
zer lan egin zuben,
pentsamentuban egon
gabe, esan zuben:
“Zer! Nik ere beste bat
ill nezake ala;
ez da gaitza egiten
lan arren iguala”.
Au esan da atxi zan
ari batengana,
bañan nola zekarren
oparua lana,
gelditu zan bi zarpak
trabaturik oso,
txoriya bizkan nola
gisa artan preso.
Ariyaren jabea
ontaz oroiturik,
eta beste lau artzai
gazteri deiturik,
bostak joan ziran bele
itsatsiyagana,
eta lendabiziko
kolpaturik dana,
ego biyak moztuta
oso parragarri,

laja zuten bestien
eskarmentagarri.
Burla, mespreziyoak
ditu mereziyak
txiki aunditzat pasa
nai duben guziyak.
Arranoa izanik,
indartsu azkarra,
au idurizkatzen zan
asi bele zarra;
eta zer zan atera
zubena beretzat?
Burla, eta leziyo
eder bat guretzat.
*Bertso egille motxak
obeia genduke
ejenplo au gordeko
baldin bagenduke,
esanaz, desengañuz
beterik nola nik:
“Bilintx, ez du egiten
bestek zure lanik;
ala zaude poesi
galaiaren jabe,
zu zera arranoa
disputarik gabe.
Zuretzat izan bitez
lorerik onenak,
erramuz egindako
koroï eder denak.
eta ni, azkenengo
bertso egillea,
ez nadiyela izan
kontuko belea.*

Euskal-Erria, VI, 1882

Azariya eta arkakusoak

Azariya jatxirik
zerbait jankai billa,
ur eskiñan topatu
zuben ardi illa;
eta au arkakusoz
egonik josiya,
oartzera bera
bete zan guziya;
bada zoramenean
zan denboran asi,
ezin egiñik pizti
txarrari igasi,
esan zien onean
erregu moduban:
obe zutela sarri
arengandikan joan,
bestela ziradela
ibilliko gaizki,
etzala an nai zana
egitea aski,
ark otso batengana
bear zubela joan,
eta gertatzen bazan
kilimakoka an,
gai zala bizirikan
larruba kentzeko,

eta arkakuso ta
guzi erretzeko.
Bañan pizti txar aiek
emanik parrari,
burlaz esan zioten
azari zarrari:
aren esan guziyak
jolasak zirala,
eta arengandikan
joango etzirala.
Orduban jarririkan
berriro pentsatzen,
ezin somaturik
egin ernegatzen,
bere itxumenean
joanikan putzura,
isatsarekin asi
zan ikutzen ura;
eta gero bustirik
atzeki guziya,
gerrirañon zanean
sartu urtan iya,
arkakusoak alde
ikusteaz ura,
igasi denak igo
zitzaizkan burura;

bañan gero buruba
sarturikan bertan,
ito zituben pizti
txar guziyak urtan.
*Onek erakusten du
ez baitala ona,*

*geiegi tentatzea
aserre dagona;
bada miñ dubenari
eman ezkeroz miñ,
ark gero zernai gauza
lezakela egiñ.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Fortuna eta deserakida edo diskordiya

Bi pobrek atea jo
zien fortunari,
zerbait laguntza egin
zeikien berari;
eta goiko leiotik
diskordiak ala
esan zien fortuna
etxian etzala;
bañan bera izanik
ondasunen jabe,
etzituala utziko
ezer eman gabe:
eta urrezko sagar
eder bat gañera
bota zien berari,
ar zezaten bera.
Batek atxiturikan
lurra jo baño len,
esan zuben: “Jabe ni
naiz emen frutaren”.
Eta bestia gora
begira zegoala,
noiz baño noiz beste bat
sortuko zan ala,
eta ikusirikan
etzala azaltzen,

eta leioan zana
barrenera sartzen,
esan zion aserrez
bere lagunari
sagarraren erdiya
emateko ari.
Besteak ez arturik
eskaera ontzat,
esan zion etzala
sagarra bientzat,
eta artatik gogor
eldurik alkarri,
borrokako gaiean
ziranean jarri,
ikusirik gizon bat
beretatik alde,
gizon berari biyak
egin zien galde,
ia arrazoia an
biyetan nork zuben,
eta gizonak nola
naskera nai zuben,
esan zien arrazoi
an biyak zutela,
batak ainbat besteak
ere bazubela.

Eta artaz berriro
eldurik alkarri,
eta gogor borroka
ziranean jarri,
erori zitzaioten
beren sagar ona,
eta ura jaso ta
gorderik gizona,
arkitu ziran gero
alkar puskatuta,

eta zuten urrezko
sagarra galduta.
*Onek erakusten du
ez-baiak zer diran,
oetatik zer lanak
etxeratzen diran;
gelditu litezkenak
beren gauzen jabe,
arki litezkealala
gero ezer gabe.*

Euskal-Erria, XXVII, 1892

Txerriya eta bere bi umeak

‘Txerriya nekoso ta
nai ainbat jan gabe
bizi zala, egiñik
ongarriyen jabe,
esan zuban: “Badet gaur
nik zerekin bizi,
eta umeak bear
ditut ongi azi;
bada aurrera txukun
atera ditezen,
edo berriz loitara
jira ez ditezen,
egingo ditzet jantzi
sedazko berriyak”.
Eta ala zituben
apaingarri biyak,
esanaz: Orra garbi
ta apain nik jarri,
eta ez gero loirik
etxera ekarri;
orain arte bezela
ezta bear izan,
ez putzutan ibildu
txoro txarren gisan”.

Bañan gero umeak
ikusirik bera,
ezin zala loitatik
beñere atera,
zilipurdika beti
an zala ibiltzen,
ur zuloetan ziran
zikin denak biltzen,
esan zuten: “Ona dan
gauza amarentzat,
ez baita ere txarra
izango guretzat”.
Eta ura esatez,
bera an begira
zegoala, sartu ziran
loiaren erdira.
*Nai bada ikastea
erakusten dana,
nork bemk egin beza
esaten dan lana,
esana ta egiña
ere iñoiz diña
eztira ta kentzeko
bati bere griña.*

Euskal-Erria, XXX, 1894.

Astoa eta katamotza (I)

Astoa jakitera
allegaturikan,
bezperan nola leoi
erregea il zan,
toki berera joanta
larruba kendurik,
irten zan bere ura
jantzizat arturik,
esanaz: “Ni naiz seme
erregearena,
nere eskuban dago
aginte arena”.
Eta ala, ur ondo
batean pasatzen
zala, nabaiturikan
igelak kantatzen,
esan zuben: “Nola ni
errege berriya
naizen, ditet egiten
ongi etorriya”.
Eta ura esanaz
pozez eta gozo
zanean beretara
arrimatu oso,
ikusi zuben aiek,
ikusteaz bera,

buruz be joan zirala
denak uretara;
eta loi pean oso
ezkutaturikan,
etzala nabaitutzen
geiago kantikan.
Orduban asarrezko
oju bat aundiya
egin zien esanaz
gañera mendiya
irauliko ziela
an lertu zitezen,
edo geiago andik
irten etzitezen.
Katamotzak aiturik
oju aundi ura,
esan zuben beregan:
“Astoa da ura”.
Eta jatxirik sarri
menditikan beera,
eta arkiturikan
ur eskiñan bera,
esan zion, agur bat
lenen egiñikan,
belarrira joan eta
ixil-ixilikan:

‘Zu al zera errege egonduba miñez?’
Zeñek erantzun zion:
“Ez jauna, ez, ni ez;
ura il zan ta ni naiz seme berarena,
eta orain artu det aginte arena”.
“Ongi da -esan zion-
poz aundi bat artzen det,
danean errege gazte on bat jartzen;
bañan ia goimallak azaldu ditzazu,
egiyazko errege baldin bazera zu;
ia ken zazu jantzi eder gañekoa,

ikusteko barrengo zure soñekoa”.
Eta kendu eraiñik gañeko jantziya,
astoa gertatu zan leoi erantziya.
Orduban katamotzak itsasirik ortzak,
atera zizkan bere zintzurreko otzak.
*Txikiyak egin beza bera dan papera,
ez nolana neurritik kanpora atera;
sei kanako atorran asten danak sartzen,
esturan maiz du bere izaera jartzen.*

Euskal-Erria, XXXIV. 1896

(1) *Tigre*. (R. Artolaren oarra)

Gitarraren lokarria

Gitarraren lokarri
mea zan kejatzen
zipoztxoak (1) estutxo
zubelako artzen;
eta esaten zion
tristuraz berari:
“Zertan beti tiraka
ari zera neri?
Jakiñikan geiegi
bainazula mintzen,
ez al zaitu nere me
txar onek kupitzen?
Ez dit egiten neke
geiegiak onik,
bada *zart* sarri bear
det onla egin nik;
arren bada pixka bat
lasaitu nazazu,
eta soñu obea
entzungo bainazu”.

Bañan nola pixka bat
zuben lasaituko,
eta gozoago zan
soñuba aituko,
aren erregu onak
ez entzunik gorrak,
biotzikan gabeko
zipoztxo gogorrak,
berriz estutzeari
ez baitzion utzi,
eta zer gertatu zan?
Lokarriya autsi.
*Munduko gitarran da
au bera gertatzen,
lokarri miak estu
diranean artzen;
eteteko zorian
baitirare jartzen,
eta etenak ez du
lan onik ekartzen.*

Euskal-Erria, XXXIX. 1898

(1) *Clavija*. (R. Artolaren oarra)

Erriotxo bere bidean (1)

Azalkaia: Gizadiaren bizitza.

Askaturik arkaitz txintxur
batean erriotxo ,
dijoa bidean *txur txur*
txirrist egiñaz gaixoa.

Seaska jaiotokia
izandu zuben mend ian,
eta bear du obi ya (2)
izan itsaso aund ian.

Bere joanera luzean
zenbait suerte trukatu
igarorik, bear du an
bizi triste a bukatu.

Jotzen du mendiskaz bea,
kemenak zaizka eskasten,
joan bidea du obea,
bañan geldigo da asten.

An eten, emen jo koska,
salta, joan, asi, gelditu,
bideak biurrak dauzka
nai arren zuzen segitu.

Atariko idi ta beiak
jatxirik bere lurrera,
ankaz mugiturik loiak
zikin uzten dute bera.

Eta dijoa igesi
kristal len zana argiya,
berriz nairik erakutsi
bere kopeta garbiya.

Bat-batez emanik jira
mendi baten egalari,
kentzen da andik erdira
itzul egiñaz berari.

Zeñetan pozturik oso
abiatzen dan lasaitzen,
bañan uste gabe preso
du bere buruba jartzen.

Allegatzen da esturan
errota zartxo batera,
gero zilipurturik an
dediyen gaizki atera.

Triskillatuba guztiya
kentzen da indarrak illik,
ari batetik biziya
daramalako zintzillik.

Malko lodiyak emanaz
dijoa irtena gaizki,
biotza darama penaz,
nora dijoan eztaki.

Ala du erraz txirristen
alderdi labañetara,
non segiruban dan jaisten
leku pintatubetara.

Ala asten da trebesten
arboldei ostoz jantziyak,
nola estropozka jotzen
suge-leku ta sasiyak.

Non segiruban gordetzen
dan mendi biren tartean.
ikusi dedin erortzen
gero arkaizte batean.

An betaz betaz azaltzen
zaiola toki alaia,
ostoz ta lorez estaltzen
dan leku oso galaia,

Segitzen dubela pauso
neke gabeko eztiyan,
preskuran usai gozozko
estaliyaren azpiyan.

Bañan bezturik odoiak
turmoi turrunbak aitutzen
badira, etenik goiak
urak bea dute jotzen.

Eta orduban loditzen
asirik erriotxo,
denboraz ezta kabitzen
bere tokiyan gaixoa.

Ela alde denak joaz
ezin jarraituz ur lodik,
pasatutzen du itoaz
ibarretako artadik.

Segitzen dubela ala
bere bidean joan ta joan,
urruti ikusten dala
lasterka nola dijoan.

Bañan lasterka nola joan
ala ibiltze geldiyan,
obiratzen da gero an
itsaso zabal aundiyan.

Erriotxo ur argiya
ekaiztez dalako loitzen,
nork daki diña garbiya
dan gero itsasoratzen?

*Gizadia da au bera,
alkarren baidute antza:
erriotxoak gu gera,
ura da gure ekantza.* (31)

*Ai, zer lezio aundiya
onetaz jaso gintzaken!
Ai zeñek urak garbiya
itsasoratu litzaken!*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1895.*

(1) *Composición señalada con Premio Extraordinario.* (R. Artolaren oarra.)

(2) *Sepultura.* (Id.)

(3) *Imagen.* (Id.)

Liburu saltzalle bat eta tximubak

Gizon au neke aundiz
igorik mendijan,
lo gelditu zan arbol-
dei baten erdiyan;
eta tximu tokiya
nola baitzan bera,
sarri ziran batzubek
argira atera.
Ontan pizti txar aiek
nairikan jolastu,
zituben liburubak
ziozkatzen ostu,
eta batek tirarik
zerbait arpegira,
denak ziran arbola
gañetara jira.
Segiran esnaturik
lotatik gizona,
ikusi zuben egin
zioten lan ona,
eta zerbait denboran
pentsatzen egonik,
esan zioten: “Jaunak,
poz bat senti det nik
zuek gaur ikustez
liburuen jabe;
gaizki zeundezten oso
len liburu gabe.

Gu oiekgatik gera
denak ondo bizi,
beretan degulako
bizitzen ikasi;
bada gaurdandik zuek
ere gure gisan,
zori onez beteak
biezute izan;
eta poz ontaz denok
ar zagun atsegiñ,
biba bat bear degu
guztiyok otsegiñ”.
“Biba!” otsegin zuten
guziyak batean;
eta gizonak “Biba!”
deitu zubenean,
aidean bota zuben
buruko boneta,
eta tximuk zituzten
liburubak bota.
*Tximuk ziralarikan
ustez jakintsunak,
engañatu izan du
zituben gizonak;
gu ere tonto, ustez
zerbait dakigunak,
prankotan engañatzen
gaituzte itz onak.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengania, 1895.*

Adierazgarria (1)

Arranoa, subea eta miruba	7
Gizona eta arkakusoa	9
Arana eta intxaurre	11
Errioa eta erreka ziztorra	12
Zezena eta subea	13
Artalde bateko bi ardi	14
Errioko arrantzalea	15
Bi errekatxoak	16
Artzaia	17
Otsoa eta zakurra	18
Auntzak	19
Azariya, olloak eta txerriya	20
Astoa eta otsoa	21
Otsoa eta akerra	23
Tximuba dantzarako sala aundiyan	25
Asto zuriya eta asto beltza	26
Beorra eta otsoa	28
Kirkirrak eta igelak	29
Bi zakurrak	30
Katuba eta txakurra	31
Azariya eta olloak	32

Astoa	33
Ur olloa eta igela	34
Azeriya eta trikuba	35
Artza eta lapurrak	36
Kamelluba	38
Tximuba eta astoa	41
Akerra eta otsoa	42
Tximuba, azeriya eta otsoa	43
Artza eta otsoa	45
Tximuak	47
Arbola eta arrosa	48
Bi katu eta mika	49
Erbi ama-umeak	50
Kurrilloak eta olloak	52
Bi nekazariyak eta aitzurrak	54
Tximuba eta farola	56
Suba eta tupiya	57
Arbola bat	58
Azeriya eta buzoka	59
Dama eta osiña	61
Paziya eta eltzea	62
Bi euli eta armiarma	63
Bi kamaba	65
Azeriya eta artzaia	67
Gizonak eta aitzurrak	69
Zezena eta astoa	71
Tximuba	72
Dama eta loreak	73
Arbola bi	74
Iru auntz eta otsoa	76
Bi zakurrak	77
Antxeta, olagarroa eta igaraba	78

Eskalubak eta txalburubak	79
Asto belarri bakarra	80
Artzaia eta otsoak	81
Erbiñude ama-umeak	82
Gizon portunosoak	83
Gizon ernegatuba	85
Gizon txarrak eta zakur ona	87
Arbola baten adar bi	88
Otsoaren ametsak	90
Ollak eta azariya	92
Igelak eta arbola ostoa	94
Bi tximu eta astoa	95
Zakurra eta ganadu estea	96
Astoa eta artza	97
Pluma eta tinta	99
Astoa	100
Astoa eta txerriya	101
Sagubak eta katuba	103
Igaraba eta azari zarra	105
Jueza eta euliya	106
Aitzurra eta pala	107
Zakurra eta basurdea	109
Egurkiña eta astoa	110
Fortuna gordea	111
Otsoa eta zakurra	113
Erbiyak, konejubak eta beste piztiyak	115
Konejuba eta erbiñudea	117
Astoa eta otsoa	118
Gaztañak eta intxaurreak	120
Gizon galgirotia	121
Astoa, txerriya eta beren jabea	123
Bi lapur	124

Kirkirra, barakulloa eta birigarroa	126
Tximuba eta kamelluba	127
Gizon bi	128
Astoak eta gizona	130
Otsoa eta azariya	131
Aurra eta errañuba	133
Zakurra eta katuba	134
Auntza eta oreña	135
Zozoa, belea eta legoia	137
Ariya eta otsoa	139
Otsoa eta azeriya	140
Uso eder bat eta ontza	142
Nekazariya	144
Anka baldarra eta errena	145
Erlojua eta gizona	146
Ardoa eta ura	147
Astoa	149
Arranoa eta belea	151
Azariya eta arkakusoak	153
Fortuna eta deserakida edo diskordiya	155
Txerriya eta bere bi umeak	157
Astoa eta katamotza	158
Gitarraren lokarria	160
Erriotxoaren bere bidean	161
Liburu saltzalle bat eta tximubak	165

(1) *Arkibidea* esan bearrean, *adierazgarria* itza artu zuan Ramon Artolak, bere ipuien zerrenda egiterakoan. Itz ori onartu egin bear zala derizkiogu.